

یک سالی پٹ ۽ پولي تاکنند
چہ شعبہ بلوچی، زبان ۽ لہز انکانی فیصلی ۽ نیگ ۽

میری

مزن کارمستر: ڈاکٹر عبدالرزاق صابر

کمک کارمستر: ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ

شوکار: عبدالغفور شاد

کمک شوکار: محمد صادق صبا، عقیل احمد بلوچ

تاک اوڈی: 2014

آئی ایس ایس این: 2414-8539

شعبہ بلوچی، جامعہ تربت، کچ

شوئكارى مجلس:

(مزن كارمستر)

پروفيسر ڈاكٽر عبدالرزاق صابر

وائس چانسلر يونيورسٽى آف تربت

(كارمستر)

پروفيسر ڈاكٽر عبدالصبور بلوچ

پرووائس چانسلر يونيورسٽى آف تربت

(شوئكار)

عبدالغفور شاد

چيئر پرسن شعبه بلوچى يونيورسٽى آف تربت

(كمك شوئكار)

عقيل احمد بلوچ

ليكچر ارشعبه بلوچى يونيورسٽى آف تربت

(كمك شوئكار)

محمد صادق صباء

ليكچر ارشعبه بلوچى يونيورسٽى آف تربت

(ممبر)

ڈاكٽر صابر بدل خان

نيپلز يونيورسٽى اٽلى

(ممبر)

پروفيسر ڈاكٽر بهروز - ايم - بختياري

يونيورسٽى آف تهران

(ممبر)

اسسٽنٽ پروفيسر عظيم شاه بخش

يونيورسٽى آف سيستان و بلوچستان ايران

(ممبر)

پروفيسر ڈاكٽر زينت ثناء

ڈين فيلڊي آف لينگويجز يونيورسٽى آف بلوچستان، كوئٽه

(ممبر)

ڈاكٽر گل حسن

پرووائس چانسلر لومزاو تھل

(ممبر)

اسسٽنٽ پروفيسر ڈاكٽر واحد بخش بزدار

قائد اعظم يونيورسٽى اسلام آباد پاڪستان

لڑ

رد	سر حال	نہشتہ کار	تا کہ ایم
1-	بلوچ ء آدگہ راجانی یک ٲیمیں شرک ء پال	ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ	15-25
2-	بلوچی ہائیکو..... گنجیچ ء دوم	ڈاکٹر واحد بخش بڑدار	15-25
3-	بلوچی زبان ء بئن دپتر	عبدالغفور شاد	
26-35			
4-	بلوچی زبان ء تک ء پہنات	ڈاکٹر رمضان بامری	36-42
5-	بلوچی املاء دیمروئی ء میر گل خان نصیر ء کرد طاہر حکیم بلوچ		43-50
6-	میر گل خان نصیر ء شاعری	محمد صادق صباء	51-57
7-	منیر احمد بادینی ء گدارانی زوکی رنگ ء درو شم	محمد شریف میر	58-69
8-	زبان ء بتل ء ارزشت ء بلوچی زبان	شرف شاد	70-76

بلوچ ء آدگہ راجانی یک پیمیں شرک ء پال

ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ

پرووائس چانسلر، جامعہ تربت، بلوچستان

Abstract:

Superstitions date back to early man's attempt to explain nature and his experiences. There was deep belief that animals, nature and objects had a connection to spirits and the spiritual world. In order to have a feeling of appeasing these forces, different behaviours or customs arose that would dictate a favorable fate and good fortune. They are beliefs that are steeped in lore or tradition, and it is usually difficult to pinpoint the exact origin of them. Like many of the contemporary races and nations, there are so many superstitions ingrained in Baloch culture that everyone, from lay man to well educated people succumb to them. The present study is a comparative study of the superstitions that are commonly believed in Baloch culture and other cultures in the world. In this study it is also found that many of the inter-culturally believed superstitions are due to the ancestral background of the Baloch race; while many others are adopted and transferred through migrations, adventures and foreign attacks on Baloch homeland.

اے ہبرگیشنگ کہ جہان ء آبادیں کساس کلیں راج ء قومانی تہا شرک ء پال وڑے نہ وڑی ء بوتگ ء است انت۔ اے ہبرء گیشواری المی انت کہ بلوچ ء آدگہ راجانی نیام ء کجام شرک ء پال یک پیم ء یک ڈول انت۔؟

زندء دیروٹی ء اے کساس ء آہگ ء بلوچاں بازیں سردء گرم دیتگ آہاں بازیں راج ء قومانی ہمرائی ء ہواری ء زندگواز، دومی راجانی حملہ ء اُرش ء آماج بوتگ انت ء وت دومی آنی سراملہ ء اُرشے ہم

کتگ۔ حاکم ہم بوتگ اُنت ۽ زیر دست ہم، دومی راجانی زمین ۽ سرائنگ اُنت ۽ یہ دومی راجاں وتی زمین ہم یل
 داتگ۔ اے کلیں چست ۽ ایراں اگاں بلوچاں یک ینگے دومی مذہب ۽ مذہبی ستک ۽ باوری وتی ہواریں زند ۽ بہر جوڑ
 کتگ اُنت تہ دومی نینگ ۽ آدگہ راجانی دود ۽ ربیدگ ۽ زند رہبند ہم زُرتگ اُنت کہ آوانی تہا شرک ۽ پال ہم
 ہوار اُنت۔ یک وڑیں شرک ۽ پالانی بابت ۽ اے ہبر ۽ گیشنگ سک گران اُنت کہ کجام شرک بندت ۽ کجام راج ۽
 گون بوتگ؟ یا کجام راج کجام شرک ۽ پال ۽ اصلیں واہند ۽ ہد اہند اُنت بلے اے ہبر تچک اُنت بازیں شرک ۽ پالاں
 بازیں راجانی تہا ہواری ۽ ردوم زُرتگ ۽ دیم ۽ اتلگ اُنت۔ دیروی ۽ تگ ۽ تہا بازیں راجاں بازیں شرک ۽ پال یل
 داتگ اُنت ۽ بازیں تہا انگت ۽ است ۽ برجہ اُنت۔ چہ اے بحث ۽ باوست ۽، گیشنگی ہبر ایش اُنت کہ بلوچ ۽ آدگہ
 راجانی ہواریں ۽ یک تیسیں شرک ۽ پالانی بابت ۽ ہبر بہ بیت۔ روچ ۽ استال ۽ ماہ، آپ ۽ آس ۽ گوات ۽ درگت ۽
 کلیں جہان ۽ آبادیں راج ۽ نکاں وتی وتی وڑیں ستک ۽ عقیدہ داشتگ مچ راجی ۽ بنداتی زند چہ ایشانی اثراں نہ رک
 اُتگ۔

زند ۽ اے بُنی لوٹانی یا پد زندگ بوہگ ۽ المی یس چیزانی ستکی دروشم ۽ راہبند بلوچانی تہا ہم گندگ بنت۔

جنیں آدم ۽ لاپ پُری ۽ بگر تچلگ بوہگ ۽، سور ۽ آروس ۽ دوداں بگر تمارگ ۽ میران ۽ راہبند اں دومی

راجانی ۽ بلوچ راج ۽ بازیں شرک ۽ پال انچوش یک وڑ ۽ یک پیم اُنت کہ بازیں جُست ذہن ۽ تہا ودی بنت۔

چہ مرگاں پال ۽ زورگ ۽ رسم سک کہن ۽ قدیم اُنت، عرباں ہم چہ کلاگ ۽ آدگہ بالی مرگاں ۽ چہ دومی

جنادراں پال کش اُتگ 1۔

بلوچ تنیگت ۽ چہ ٹی، شانتل، کپوت، کلاگ، گولو، بلبل ۽ دگہ بازیں بالی مرگانی توار ۽ بال ۽ چہ پال جن اُنت۔

”رومی مخبران غیب کی طرح بلوچ بھی پرندوں سے فالگیری کے وہم میں مبتلا تھے۔ اور تو ہم پرست ہونے کی

وجہ سے قسمت اور بدشگونوں پر یقین رکھتے تھے۔“ 2۔

چو بلوچاں چینی آں ہم چہ پس ۽ بردست ۽ ہڈ ۽ پال جتگ یا پیش گشی کتگ 3۔

سحر ۽ ساحری، نظر ۽ لگک، نادر اھی ۽ علاج، چم ۽، ہلٹ ۽ بردست ۽ پرگ، دست ۽ دل ۽ کچک

دینگ، دست ۽ پادانی لٹکانی سر ۽ پر ۽ کسان ۽ مزن بوہگ، تچک ۽ چوٹ بوہگ ۽ ہھے پیمیں دگہ بازیں شرک انچین

اُنت کہ کلیں راج ۽ نکانی تہا وڑے نہ وڑی ۽ گندگ ۽ مارگ بنت۔

ہمک نوکیں چیزے گندگ ء گول بنی آدم ء جنین ء تہا ترس ء جاوے ودی بیت بلے آچیز ء شری ء سرا چارگ ء تپاسگ ء رند باز براں بنی آدم ء لیکہ ء ہیال بدل آنت۔ ہمے پیم گول آسن ء بوتگ۔ بندات ء مردماں چہ آسن ء تر سے چیر کپتنگ بلے رند ترا ہمے آسن، بنی آدم ء بازیں نیم ء ترس لپر زگی ء بروک ہم بوت۔ رومی ء ساسمینانی مذہبی سروکانی حجامی مہجر گول آسن ء اوزاراں کنگ نہ بوت۔۔۔ یونانیانی عبادت ء جاہ آسن ء آرگ سک ہراب زانگ بوتگ ات۔۔۔ کریٹ ء مینے ڈیس ء نام ء قربانی ء مہج پیمیں آسن کارمرزنہ بوت۔ (پہاے واستہ کہ ٹرو جانی جنگ ء مینے ڈیس چہ آہنی سلاہاں کنگ بوتگ ات) ہاٹن ٹاٹانی مذہبی سروک جناورے ء کنگ ء یاچک ء سنت کنگ ء آسن ء چاقو کارمرزنہ کنت۔۔۔ زرباری روبرکتی افریقہ ء اوامبوہم چہ چک ء سنت ء آسن ء اوزار کارمرزنہ کنت بلے اگاں جاگے بہ کنت ہم تہ آ آسن ء کارمرز کنگ ء رند بہ مدامی کنگ کنت۔۔۔ یہودیایں بیت المقدس ء ہیگل یا قربانی ء کشار جاہ ء جوڑ کنگ ء آسن کارمرزنہ کنت۔ 4

دیتر ء مردمانی پہ آسن ء بابت ء لیکہ ء ہیال بدل بوتنت ہما آسن کہ بنی آدم آراوتی نریک ء آرگ ء تیار نہ ات، آئی زندمانی ء بہر جوڑ بوت ء ایشی سراسٹک ء عقیدہ ہم دارگ بوت۔

”لوہے سے دیوتاؤں اور ان کے کارپردازوں کے متفرک دوسرا رخ بھی ہے یعنی اسکی بدولت انسان کے ہاتھ ایک خربہ آجاتا ہے جو حسب ضرورت روحوں کے خلاف استعمال کیا جاسکتا ہے۔ چونکہ لوہے سے انکو اس قدر متفرق سمجھا جاتا ہے کہ وہ ایسے لوگوں یا چیزوں کے قریب تک نہیں آتے جو اس مکروہ دھات کی حفاظت میں ہوں۔ لہذا ظاہر ہے کہ اس سے ایک نیرنگ یا طلسم کا کام لیا جاسکتا ہے تاکہ بھوت پریت یا دوسری خطرناک روحوں کا سدباب کیا جاسکے“ 5

آسن بازیں راجانی تہ چہ ہروڑیں جن ء جنس ء دیہہ ء بلا، بدیں ارواہ، ء مشکل ء جنجالاں چہ رکینگ ء جو انیں توجیلے زانگ بوت۔

اسکاٹ لینڈ ء کوہی دمگاں آسن چہ بدیں ارواہاں رکینگ ء شتریں سبب زانگ بوتگ۔۔۔ اگاں کسی ء کیسگ ء مہبے ماں بوت تہ پریاں آراچست کت ء برت کت نہ کت۔۔۔ چلگی نیں لوگی ء چلگی نیں جنین آدم ء تہت ء دیم ء یا کر ء گورا آسن یا میہیے ایر بوت تہ مہج وڑیں ردریں ارواہ پہ آئی نہ انکنت۔۔۔

ہمے پیماشکاریاں وتی ہمرائی ء شکار ء وھد ء مدام یہودی سارنگی (اے سارنگی دپ ء کنگ ء سُرپ ء چنڈی
 ء گوں جنگ بیت کہ اے ٹنگ یا لکگ گشگ بیت) برتگ چہ ہمشی سوت الہان کتگ آوانی ستک اے بوتگ کہ ایشی
 زورگ ء بدیں ارواہ نزدیک ء نیاھنت پرچیکہ ایشی لکک آس ء بیت۔ 6

بلوچانی ستک ء شرک ء پالانی گندگ ء گوں اے ہبر پدرا انت کہ چہ آسن ء آواں ٹرس ء نیم داشنگ یا آچہ آسن ء
 لپر زگ بوتگنت بلے اے الما پدرا انت کہ بلوچ ہم آسن ء راہے لیکہ ء غرضانی ہاترا کارمرز کنت۔ طوکہ سالونک ء
 دستاں وھدے ہٹی کنت تہ ہے ترکتگیں ہٹی آل میہ یے مان کنت یا سالونک ء تر ء گرد ء الما کارچ ء کاٹارے
 لانک ء بندانت۔ (نوکیں زمانگ ء پستولے لانک ء بندانت بلے ایشی بنیاد ہمے شرک انت) ہمے میہ، کاٹار، کارچ ء
 پستول سالونک ء چہ بدیں ارواہاں رکینیت، چہ جن ء پریاں پہریزیت۔ پرچیکہ بلوچانی ستک ایش انت کہ اگاں آرا
 اے چیز گوں نہ بنت تہ جن ء پری آرا برنت ء مٹ کنت۔ گیشتریں ہند ء دمگانی بلوچ مردیں آدماں الما کارچ ء
 لانک ء بتگ یا جاتوے کیسگ ء انت، اے چیز بندات ء شرک ء پال ء سبب ء پے بلوچاں اتکنت بلے رند ء ایشانی
 لیکہ بدل بوت کہ چاقو ء کارچ مردیں آدم ء سہت انت۔

بلوچانی تہانگیگ ء چلگی میں جنیں آدم ء آئی چک ء پہریزگ ء آوانی سرچہ ء چیر ء چاقویا میہ یے ایر
 کنت۔ یا چلگی میں جنیں آدم ء سراپیٹی یے بندانت ء ہمے پٹی ء تہا سوچین مان جنت۔ اے کلیں چیز پے آسن ء
 بلوچانی ستک ء باوری ء شون ء دینت۔

ہمے پیماسہت ء تنگہ ء زیورانی سچینگ ء پرکنگ انت۔ ایشی ء بابت ء دووڑیں لیکہ ہستنت کیے ایش کہ
 غلام داری چاگرد ء بدن ء نازرک ترین بہران ء ٹنگ کنگ ء آسن مان کنگ ء بندگ بوتگنت، چوکہ گوش
 انت، پوزانت، گٹ انت، سرانت، دست انت ء پادانت۔

دومی ہیال ایش انت کہ بنی آدم ء ذھن ء اے ہبر بوتگ کہ ارواہ چہ بدن ء گوش ء پوزن ء گٹ ء سر ء راہ ء
 گشگ بیت پے ہمے واستہ اے جاگہان ء آسن مان کنگ یا بندگ بوتگ۔ لیکہ ہر کجام بہ بیت بلے اے ہبر چچک انت کہ
 گوں سہت ء زیوراں بلوچانی دوستی کہن ء قدیم انت۔

یہودی سارنگی ء وڈ ء بلوچانی ”چنگ“ انت کہ گوں آسن ء جوڑ کنگ بیت ء آئی راہ ء رندانی ہمراہ
 انت۔ اے کلیں ہبراں پدھچ پیہیں شکے پشت نہ کپیت کہ گوں آسن ء بلوچانی ستک وڈے نہ وڈے بوتگ ء تنگیگ ء

است انت۔ چہون ء ترس ء بیم ء لیکہ سک کہن ء قدیم انت۔ بازیں راج تنگت ء ہمے ہیال ء سراکار بندانت۔ بلوچانی ستک ہون ء بابت ء ایش انت کہ ہون گران انت (ہمے پیادر چک ء تچو کیں آپ ء گرمی ء ٹاک ء آکوٹ ء دگہ بازیں چیز گران انت) بلوچ پھر ہون ء لگت نہ دینت، ہون ء سراست نہ کنت بلکن ء مدام ء ہر جاگے ہروڑیں چیزیں ء ہون ء بگندانت آراباردینت۔ جنیں آدمی نادرہمی ء چلگی ء ہوناں مدام کنڈ کنت۔

وسطی افریقہ ء لاتوکائی مردمانی گوراگاں چلگی میں جنیں آدم ء ہون بہ پٹ انت ء بہ کپت تہ آہمے زمین ء آکاں کروڈنت ء آھاں ہما آپ ء درپ ء مان کنت کہ آئی تہا چلگی میں جنیں آدم ء جان شتنگیں آپ مان بہ بنت۔ پدالوگ ء چمیں پہنات ء مزین کنڈے جنت ء ہمے آپاں ہمے کنڈے تہارتچت ء بار دینت۔ 7

سرء مودانی بابت ء بازیں راج ء ٹکانی تہاوڑ وڑیں ستک ء شرک ہستنت۔ سرء مودان ء دست جنگ نیلنت ء نیکہ سرء مودان چنت ء ٹاپ کنت۔ اے لیکہ ء ستک ء دوسب بوتگنت یکے ایش کہ سرء مودارواہ ء یاروہانی جاگہ انت ء چہ سرء مودانی دست جتنگ ء چتنگ ء ارواہ ء گزندرسیت گڈارواہ چہ گزندریوک ء وتی بیرء الما گپت۔ دومی ایش کہ چنگیں مودان ء چیردینگ ء اندیم کنگ ء جنجال ہم بوتگ۔ ستک ایش انت کہ بنی آدم ء بدن ء کجام اعضائے (ناخن، مود ء دگہ دگہ) چہ بدن ء جتا بوہگ ء رندہم گول بدن ء وتی تعلقے داریت ء چہ ایشاں بنی آدم ء رانقص ء تاوان رست کنت ء بدن ء اے اعضا پہ سحر ء ساحری ء ہم کارمرز بوت کنت۔ ایشی ارزانیں حل اے دریگج بوت کہ مودھچ رنگ ء چنگ ء تراشگ مہ بنت تنہ نقص ء تاوان ء رسگ ء نوبت مہیت۔

فریک (فرانسیسی فریک، اشاں ششمی صدی عیسوی ء فرانس فتح کت، بن اصل ء اشانی تعلق کونہیں المانوی راج ء چہ ہستت) بادشاہان ء مودانی چنگ ء تراشگ پھر نیشتنگ چہ کسانے ء آواں وتی مودا شتنگت۔ شاہ ء بادشاہ زادگاں اگاں وتی دراجیں ملکو رہ چتین انت تہ آوانی تہت ء تاج ء وارثی ہم شتگ ات۔ بادشاہان ء مزنی دیوتا ء داتگ ء مود دیوتا ء ہتکین انت، اگاں مود شتگ ء تراشگ بہ بنت تہ دیوتا دگران بیت ء آئی دگرانی پہ بادشاہ ء ہروڑ ء تاوان ات۔

ماسائی برادری ء مردم کہ آوان ء ہور ء آرگ ء ہنر ء زائیکار منگ بوتگ۔ پھر وتی ریشاں نہ چنت ء نیکہ چوتی ریشاں چٹی ٹالے کشت۔ پرچیکہ ستک ء ردء آوانی کلیں کرامت ریشانی تہانت۔ ماسائیانی سردار ء دومی جادوگر ہمے ستک ء دارانت کہ اگاں آوتی ریشاں چہ ٹالے بہ کشت تہ آوانی گنجیں نیکی ء شری ہلاست بنت۔ 8

مارکیساس ۽ مردمانی بابت ۽ گشانت کہ آمود پھ سوگند ۽ ورگ ۽ عہد کنگ ۽ دارانت۔ اے عہد ۽ سوگند
گیشتر پھ بیر ۽ گرگ ۽ بیت۔ آوانی چوٹیل رُذانت ۽ مزن بنت۔ وتی بیر ۽ گرگ ۽ رندگڑا چوٹیل ۽ چنت۔ کونھیں عہد ۽
نوبتاں جرمنانی تہا ہم اے پیہیں دود ۽ رھبند گندگ بوتگ انت۔

ٹوراڈ جاؤن ۽ وھدے رشک ۽ بوٹاں چہ چک ۽ را پہازگ ۽ ہا ترا آوانی موداں چنت یا سر ۽ ساہ انت تہ
آئی سر ۽ گومب ۽ کمیں مودالما پشت گج انت۔ آوانی سٹک ۽ رد ۽ اگاں کلیں مود چنگ بہ بنت یا سر ۽ ساہگ ۽ کلیں
مود دور کنگ بہ بنت تہ آئی سر ۽ تہا بازیں ارواہاں چہ کیے ہم پشت نہ کپیت۔ ایشی آسر ۽ چک نادراہ بیت ۽
کڈیت۔ ہمے پیا کارو باتک بوتگنت۔ ایشاں وھدے چک ۽ مود چنگ یا ساتگنت تہ سر ۽ تہا جاگی ۽ کے مودالما
پشت گیتنگ کہ آمود باز براں سچیں عمر ۽ سند ۽ سر ۽ پر بوتگنت یا گڈ اور نائی ۽ چنگ ۽ دور کنگ بوتگنت۔ ایشانی ترس
اے بوتگ کہ چک ۽ ارواہ تر اس مہ کنت۔ 9

اے لیکہ بازیں راج ۽ قومانہ تہا ہسنت کہ سر ۽ مود چکل دینگ نہ بنت بلکن ۽ بازیں جاگہاں کڈ
کنگ، دیوال ۽ مان جنگ، درچکی ۽ بنگ یا زر ۽ تہا دور دینگ بنت تنکہ دژمن ۽ بدیں مردی ۽ دستاں مہ کپنت ۽ چہ
ایشاں آوانی سرا سحر کنگ مہ بیت۔

”۔۔۔ بلوچوں میں بالوں کے نذرانہ کی رسم کے آثار ہمیں ان کے سامی آباؤ اجداد میں بھی ملتے
ہیں۔ سامی نہ صرف ماتم بلکہ دیوتاؤں کی پوجا میں بھی عموماً بالوں کے نذرانے پیش کرتے
تھے“ 10

نوں بچارات کہ بلوچانی پھ سر ۽، ود ۽ ریشاں سٹک ۽ باوری گوں ہمے برز ۽ ہیالاں چنکس ہمد پ
انت۔ بلوچ مدام گشت کہ ساہ سر ۽ تہا انت۔ اگاں ہورتی ۽ چارگ بہ بیت تہ ساہ ۽ مراد ارواہ انت۔ مود ۽ دارگ ۽
لیکہ بلوچانی تہا چہ قدیم ۽ بوتگ ۽ بازیں بلوچیں تک ۽ تمنانی تہا تنگی ۽ برج ۽ ہست انت۔ چو آدگہ راجاں بلوچ ہم
وتی سر ۽ موداں دور نہ دینت۔ بلوچیں جنیں آدم ہر دیں وتی سرا بہ رندانت تہ سر ۽ ٹٹاں ہوار کنت ۽ دیوال ۽ پٹی ۽ مانے
جنت۔ سگی ۽ چیرائے دینت یا درچکی ۽ ترکی ۽ مانے کنت۔

انوں بلوچانی عقیدہ ۽ سٹک ایش انت کہ اگاں ہمے مود دور دینگ بہ بنت تہ اے لگت بنت ۽ ہما مردم ۽ کہ مود انت آئی
سر درد کنت بلے اے ہبر ۽ سات انکس نہ انت اصلیں ہبر یا بنگی سٹک بلوچانی ہم ہمے بوتگ کہ چہ بدن ۽ جتا بوتگیں

اعضایابی ءچہ مردم ء سراسحر کنگ بیت ء مودانی چیر دنیگ ء اندیم کنگ ء بنی لیکہ ہم ہمے بوتگ۔

مارکیساس ء جرمنانی یمیم ء پھ سوگند ورگ ء عہد کنگ ء بلوچ ہم وتی موداں دارانت یا باز براں پھ قول ء مننت
ء وتی چوٹیل ء چننت ء زیارتی در چکی ء بندانت۔

بلوچی ء ریشانی دست جنگ آرا پھروڑیں کاری ء لاچار کنت۔ یا کہ پھ امانتی وتی ریش ء ٹالے ایر بہ کنت تہ
ایشرا مزنیں ء بے بہائیں امانتے زانگ بیت۔ بلوچ قول کنگ ء سوگند ء ورگ ء ہر دیں وتی ریشاں دست بہ جنت تہ
آرا ہر یمیم کہ بہ بیت وتی قول ء سوگند موگ کپیت۔

بلوچانی تہا اے شرک ہم است انت کہ اگاں لاپ پری نیں جنیں آدمے ماہ ء نوک بہ بیت آئی درد باز بہ
بنت ء آئی چک پیدا مہ بیت تہ انچیں مردی ء ریشاں ء شودگ ء آئی شودوک آرادنیگ بہ بنت کہ آئی ہجر وتی ریش نہ
چنگ ء نہ ساملنت گشت اے پھمالاپ پری نیں جنیں آدم ء درد ہم آرام بنت ء آئی چک ہم پیدا بیت۔

بلوچ چک ء سر ء ساہگ یا چنگ ء الما آئی سرا کہ مود پشت گچ انت۔ ظاہر ء پچک ء اے پھ قول ء ماسگی
چکاں کنگ بیت بلہ بنداتی ء بنی ستک ہم ہمیش انت کہ ”ساہ سر ء تہانت“ ء ساہ ء مراد ارواہ انت۔

چو مود ء پیمانخن ء دنتان ء دور نہ دنیگ ء ستک ء باوری ہست انت۔ ایشانی بنی لیکہ ء ہیال ہم مودانی لیکہ
ء ہیال ء گوں بندوک ء ہمگر نچ انت۔ ایش بدن ء بہر انت ء چہ بدن ء جتا بوہگ ء رند ہم بنی آدم ء متاثر کنت
کنت۔ چہ ایشاں بنی آدم ء نقص ء تاوان دنیگ بوت کنت یا آئی سراسحر ء ساحری ء اثربوت کنت۔

ترکاں ناخن چنگ ء رند ہجر دور نہ دانتگ انت بلکن ء مدام دیوال ء تہنگی ء شم ء ایر ء اندیم کنگ
انت۔ آوانی ستک اے بوتگ کہ اگاں ناخن دور دنیگ بہ بنت تہ ہشر ء روج ء آواں ایشانی حساب دنیگ کپیت ء یک
یک ء ناخن در گچ کپ انت۔

آرمینیا ء مردم چنگیں مود ء ناخن ء در اٹگیں دنتان ء دور نہ دینت بلکن ء ایشاں انچیں جاگہی ء ایر کنت کہ
آجاگہ مقدس بہ بیت چوکہ گر جا ء دیوال، بان ء شم، زر یا در چکی ء شم ء تہہ، ستک اے بوتگ کہ ہشر ء روج ء بدن ء
اے اعضا ہانی یک رندے پدا کار کپیت۔ اگاں اے دور دنیگ بہ بنت تہ ایشانی چنگ ء در گچگ ء نزارگ گران

بیت۔ 11

اصل ء اے چیزانی چیر دنیگ ء اندیم کنگ ء بنی لیکہ سحر ء ساحری انت۔ بلوچانی تہا ہم پھ ناخن ء دنتان ء

ہمے وڑیں لیکہ ءِ ہیال است انت۔ بلوچ گشتت کہ چنگلیں ناخن ظاہر ءِ لوگ ءِ دور دہنگ مہ بنت لوگ ءِ واری کنیت
 - ہمے پیا جنیں آدم ءِ پادانی چنگلیں ناخن کل کنگ بہ بنت تنکہ آتچو کے مہ بیت یادست ءِ پادانی ناخن کییں روج ءِ
 چنگ مہ بنت کہ غمی ءِ وشی ہواری کاہنت۔ یا چنگلیں ناخن انجیں آپی ءِ تہا دور دہنگ بہ بنت کہ آتچوک بہ بیت ءِ پہ سہریں
 کشاراں روک بہ بیت۔ ہمے پیا وھدے کسانیں چکی ءِ دنان در بیئت تہ آتا سہنگ ءِ نمگی ءِ کل کننت۔ اے
 ہیال ہر وڑیں بہ بنت بلے ئی لیکہ یکین ءِ ہوار انت۔

ڈک ءِ گرھن ءِ بابت ءِ ہم بازیں راجانی گول بلوچاں یک وڑیں تنک ءِ لیکہ انت۔ چلگ، سور ءِ آروس
 ءِ مرگ ءِ میران ءِ خاصیں وڑی ءِ ایٹی ہیال دارگ بیت۔

ٹرانسلوینیا ءِ سیکسن آنی تہا وھدے جنیں آدم گرانیں چکی دردانی آماج بیت ءِ آئی چک پیدا بہ بیت تہ آئی
 گد ءِ چچاں پرئیں کلیں گرہن ءِ ڈکاں پچ کننت۔ بندیں گبلاں ہم پچ کننت تنک ایش انت کہ اے پیم کنگ ءِ درد کم
 بنت ءِ جنیں آدم چلگ بیت۔

شرک الہند ءِ جنیں آدم ءِ لاپ پری ءِ بگرتا چلگ بوھگ ءِ ہمے رھبند ءِ سر اعمل کنگ بیت۔ آوانی ہیال ءِ
 اگاں لاپ پری نیں جنیں آدم موداں نہ گو پیت یا چیزے کشیت ءِ تزد بہ کنت تہ ایٹی سبب ءِ چک نز کنیت ءِ تہہ ماتہہ
 بیت ءِ چلگ بوھگ ءِ وھدے ہمے پیمیں اثرے چلگی ایں جنیں آدم ءِ سر اھم کپیت۔ 12

ٹرانسلوینیا ءِ جرمن، دونگستان ءِ میلکن برگ ءِ آرگل شائر ءِ بمبئی ءِ جزیرہ سالطہ ءِ مردم ہم ہمے رھبندانی
 سر اعمل کننت۔ 13

ڈک ءِ گرہن ءِ بابت ءِ بلوچانی لیکہ ایش انت کہ تکلیف ءِ جنجال ءِ ساعتاں ھک وڑیں ڈک ءِ پچ کنگ بہ
 بیت چوکہ وھدے جنیں آدمے گرانیں چکی درداں بہ بیت ءِ آچک ءِ مات بہ بیت تہ لوگانی گبلاں پچ کننت۔
 جنیں آدم ءِ سکا لک کنگ ءِ گو پتگیں موداں پچ کننت۔ تھت ءِ ڈک داگیں روت ءِ تناباں پچ کننت، بی بی فاطمہ ءِ
 چچگ ءِ آپ ءِ کننت تنکہ پچ بہ بیت ءِ جنیں آدم چک ءِ مات بہ بیت۔ 14

ہما جنیں آدم کہ چکی درداں بیت ءِ آئی درد گران بہ بنت تہ آئی مرد ءِ پرمانت کہ وقتی ہانچگ ءِ چیر ءِ اندیمی
 پچ بہ کننت۔

حج ءِ وھدے مسلمانی احرام ءِ ہم ھچ پیمیں ڈک ءِ گرہن مان نہ بیت۔ بلغاری پہ لاپ پری نیں جنیں آدم ءِ

پادانی سر پہ سرکنگ ء نندگ ء شر نہ زاننت۔ آوانی سٹک ایش انت کہ جنیں آدم ء چلگ بوہگ ء وھد ء آئی درد باز
بنت ء آراچک ء پیداکنگ ء جنجال بیت۔ 15

ھمے پیما بلوچیں جنیں آدم ہم لاپ پری ء وھد ء وتی پاداں سر پہ سر نہ کنت کہ روت آئی چک ء
پیڑاننت۔ رند ء میڈیکل سائنس ء پٹ ء پول ء ہم پہ لاپ پری میں جنیں آدم ء پادانی سر پہ سرکنگ ء نندگ ء را
ھراب زاننگ۔

”یہود میں سات کا عدد مقدس سمجھا جاتا ہے، جس طرح ہفتہ کا ساتواں دن ان کے نزدیک بہت
مقدس ہے اسی طرح ساتواں مہینہ بھی مقدس خیال کیا جاتا ہے۔۔۔ ہر ساتویں سال زمینیں
بلاکاشت چھوڑ دی جاتی ہیں۔۔۔ یہ سال کنعاں میں آباد ہونے کے بعد ہر سات سال بعد
منایا جاتا ہے۔ 16

گوں ہپت ء عدد ء بلوچانی ہم مزینیں نر کی ء تعلقے است انت۔ بلوچانی سٹک ء رد ء آسمان ہپت
انت۔ درین ء رنگ ہپت انت، مات ہپت براں وتی شیراں چک ء را بخشیت، ھمے پیما کپتوک ء پیشانی ء بستگیں گد
ء ہپت سوچن مان کنت۔ ہپت پشت ء گیشتر نام ء گرانٹ۔ ہپت گردکیں بگ، ہپت رنگیں چادر، ہپت روج ء
شاکامی ء ماسگ ء ہپت بر ء گوندو دیگ۔ اے کلیں چیز گوں ہپت ء عدد ء ہندسہ ء بلوچانی سٹک ء باوری ء پیش
داریت۔

”رگ ویدیں ہے ”بیل نے زمین اور آسمان کو اٹھایا ہوا ہے“ 17

(اتھروید ۱۴، ۱۱، ۱)

بلوچانی بازیں ہند ء دمگاں اے سٹک است انت کہ اے جہان گوک ء کائناتی سراننت۔ ھروھدے کہ
گوک کائنات چنڈیت، یا ایک کانٹے دم بارت تہ زمین ء دومی کانٹ ء چنڈیت گڈاز میں جمب بیت۔۔۔
اے جہان اوشتا تہ بے شک مادگ ء کانٹ ء سرا

در چکاں گوں مردیں آدم ء جنیں آدم ء یا بچک ء جنک ء سور دیگ ء دودسک کہن انت۔ ھمے پیما اے دود

ھندوستان ء دومی روڈراتکی ملک ء ڈیہاں تنگیگ ء وڑے نہ وڑی ء است انت۔ 18

بلوچ ہم وتی چکاں گوں در چکاں سور دینت، در چکانی تہا گیشتر گوں کرک ء اے گیشتر تول ء ماسگی چک

بنت۔

ہندوستان ء نوکیں گاڑی بے یادگہ انجیں نوکیں چیزى ء راجہ نظراں رکینگ ء ہاترا آئی دیماد رنگ ء

کہنیں بوٹے درنج انت۔ ا۔

بلوچ چہ نظر ء رکھینگ ء بازیں راہبند کارمرز کنت بلے یکے ہمیش انت کہ ہندوستان ء ہند ء دمگاں رواج
گپنگ۔ (گیشیں معلومداری ء نظر ء بنگ ء بچارات) گوں سنگ ء درچکاں ہم بلوچانی سنک ء عقیدہ چودومی ہند ء
دگ ء راج ء قومانی وڑ ء است انت۔ ہمے پیماچو آدگہ راج ء قومانی وڑ ء بلوچ ہم سیاہیں پٹی ء دیم ء گوزگ ء بد
برانت۔ بلوچے اگاں پہ مقصد ء کاری ء جاگہے روگ ء بہ بیت تہ آراجست کنگ، یاچہ پشت ء آراگوانک جنگ ہم
چودومی راج ء قومانی وڑا ہراب ء پال کنگ زانگ بیت۔

شپ ء اسپیتس چیزى ء دینگ ء (خاص وڑى ء واد) ہندوستان ء بازیں ہند ء دمگاں شر نہ لیکنت۔ ہمے پیما

بلوچ ہم شپ ء اسپیتس چیزى ء دینگ ء پھریز کنت خاصیں وڑى ء واد ء ہدیک ء دینگ ء۔

مرگ ء میران ء درگت ء، مرگ ء بگرتا قبر ء کسارت ء بلوچانی بازیں دود ء رھبند گوں آدگہ راج ء

قوماں ہمدپ ء یک وڑ انت۔ (گیشیں معلومداری ء بلوچانی شرک ء پال ء مرگ ء میران ء بنگ ء بچارات)۔

دود ء رسمانی، سنک ء عقیدہ ہانی یا شرک ء پالانی اے وڑیں ہمرنگی ء ہمد پی بازیں جنتاں ودی کنت کہ پستو

لوٹ انت۔

شوندات:

- 1- مذاہب عالم کا تقابلی مطالعہ، چودھری غلام رسول، تاکدیم ۶۰۶
- 2- بلوچ قوم کی تاریخ، محمد سردار خان بلوچ۔ پروفیسر ایم انور رومان تاکدیم ۵۰۲
- 3- تاریخ ڈیرہ غازی خان (دوئم) عبدالقادر خان لغاری، تاکدیم ۱۰۶
- 4- شاخ زرین (جلد اول)، جارج فریزر۔ سید ذاکر اعجاز، تاکدیم ۴۴۹-۴۵۰
- 5- ایضاً، تاکدیم ۴۵۱
- 6- ایضاً، تاکدیم ۴۵۲
- 7- ایضاً، تاکدیم ۴۵۸
- 8- ایضاً، تاکدیم ۴۶۴
- 9- ایضاً، تاکدیم ۴۶۵
- 10- بلوچ قوم کی تاریخ، محمد سردار خان بلوچ، پروفیسر ایم انور رومان، تاکدیم ۵۰۲
- 11- شاخ زرین (جلد اول)، جارج فریزر۔ سید ذاکر اعجاز، تاکدیم ۴۷۲
- 12- ایضاً، تاکدیم ۴۷۶
- 13- ایضاً، تاکدیم ۴۷۸
- 14- بی بی فاطمہ ء پچنگ ء بابت ء بچارات بلوچانی شرک ء پال ء تہا چک ء مات ء بنگپ ء
- 15- شاخ زرین (جلد اول)، جارج فریزر۔ سید ذاکر اعجاز، تاکدیم ۴۷۹
- 16- مذاہب عالم کا تقابلی مطالعہ چودھری غلام رسول، تاکدیم ۴۲۲-۴۲۳
- 17- ایضاً، تاکدیم ۱۱۸
- 18- شاخ زرین (جلد اول)، جارج فریزر۔ سید ذاکر اعجاز، تاکدیم ۲۵

بلوچی ہائیکو۔۔۔ جگتیج و ردوم

واحد بخش بُردار

اسسٹنٹ پروفیسر، NIPS، قائد اعظم یونیورسٹی اسلام آباد

Abstract:

Haiku is a genre of poetry in Japanese literature, which was initially called as 'Hokku'. Haiku became popular as tanka poems in Japan during the 9th and 12th centuries. A Haiku poem has three lines, where the first and last lines have five moras each, while the middle line has seven moras. These moras are modified and syllables are used instead in an English Haiku. The lines of such poems rarely rhyme with each other. Because genre Haiku came into Balochi literature from Urdu, and Urdu has taken the genre from English, that is why, Balochi Haiku resembles more with Urdu and English than it resembles with Japanese. In this study a brief introduction of the history of Haiku, together with its history in Balochi literature, is given. Further, the techniques of composing Haiku and the counts of moras and syllables is also discussed in this research paper. In the paper it was found that a genre of Balochi folk poetry 'Deehi' quite closely resembles the Japanese 'Haiku', however, the first Haiku in Balochi was composed during 1980s. Finally, the paper is concluded with the notion that the unpopularity of the genre in Balochi literature may be because its convass is too short to express deep emotions and encompass the broader visions of the artists.

ہائیکو جاپانی شعری تہریت۔ ہائیکو بندری سورت و گوں ہائیکائی نامیں تہری و گوں سیادی
داریت۔ ہائیکائی وتی دروشم براں form و اتبار و یک دراجیں لپیے آت کہ بازیں شارازاں، ایشی و راگوں هواری

ء پر بست۔ اولی شائرء ایشی ء بنگلی بہر یا بند پر بست کہ آئی گالوگ بزاں سلیل 5-5-2 ء باسکانی سراچا گرد
 ات۔ ایشی ء تہا چیدگ یا نشانی ء سورت ء موسم ء ہاسیت ء پجار الما کنگ بوتگ ات۔ چونکہ یہ درور زمستان ء موسم ء
 ہونکین گوات، ماہرکانی، ہزار ء موسم ء چیری ء پل ء تاک چند موسم ء میپل نامیں پل نی ء پجار بنگلی چیدگ ء سورت ء
 کارمرز کنگ بوتگ ات۔ ہمے چیدگ ”ہوکو“ ء بن ہشت ء پجار ات۔

چریشی ء ابیدار گد شائر 7-7 باسکانی حساب ء ایشی تہا گیشی کنان بوتنت ء اچش اے 36، 50 یا سد بند
 ء دراج کشیں شیری ء سورت ء دیماکا تک۔ (1)

ہایکانی ء دراج کشیں ء گیشینگلیں دریا بانی جنجال ء مشکلاتانی سبب ء ماتسہو و باشو
 (1444-1494 ء) کہ آوتی و ہدء نامی میں شائرے ات، اولی برا ”ہوکو“ ء باسکانی بزاں 5-7-5 ء گالوگ ء
 را ”ہوکو“ ء بنکی باسک ٹاھینان ء ہانیکو ء بن ہشت ایر کنگ۔ (2)

ماں نوزدھی کرن ء شیکی نامیں ہانیکو گشوک نی ء ہانیکو ء گوناپی بندش ء بنگاپانی ہلاپ ء توار چست کنگ ء
 باشو ء سرا ایرادگران ء آئی ء ہانیکو ء تہا نوکیں ء وڑوڑیں تجربتانی کنگ ء سرازور پردات۔

شیکی ء نزنیک ء لبرانک ء ارواہ ء ایشی ء مول ء مرادایوک ء زریائی ء ودی کنگ انت ء چونکہ ہانیکو ہم
 لبرانک ء تہرایت، پمشکا حُسن ہر جا گہی ء کہ بیت ہانیکو ء بنگ بوت کنت۔

شیکی ء ہمے نمونگری ء نوکیں لیکہ ء ہیالاتانی سبب ء ہانیکو چہ ہانیکائی ء ہوکو ء روایتی پگری اثر اتاں آجو
 بوتگ، چشکی ء پدہسیگی گودونامیں آئی پیروکاری ء کہ چشکی ء ہم گامے دیمتر اشتگ، آئی ء ہانیکو ء بنکی باسکان ء رد
 کنان ء ”آزات ہانیکو“ ء بن ہشت ایر کنگ، البت آئی ء موسم ء نشانی ء چیدگ ہما سورت ء ہانیکو ء تہا برجہا

داشتگ۔ (3) بلے بنکی گودو ء سے سینو (sesensui) نامیں سنگت نی ء چہ موسم ء علامت ء ہم انکار کنگ۔ سے
 سینوئی ء نزنیک ء ہانیکو ء تہا موسم ء چیدگ گیر ہڈدری میں چیزایت ء اے انچیں سانکل پے کہ ایشی ء ہانیکو ء گشادی

ء شایرگانی ء راہ بستگ۔ ہیکی گودو ء ہمے لیکہ ء ہلاپ ء کیوشی (kyoshi) نامیں گدار نویس ء آزمانک کاری ء
 بلائیں کوکار ء سلواتے کنگ ء اے درگت ء آئی ء بازیں کتاب ء نبشتانک نبشتہ کنگ۔ ہانیکو ء باروا کیوشی ء دلیل ء

توجیل ہمیش ات کہ ہانیکو کوہنیں ء ہاسیں تہرایت۔ پمشکا اے یک شیری جامگے نہ انت بلکیں اے ہاسیں پگر ء میل
 نی ء نام انت۔

بہر حال پیستی کرن ۽ ٻنگڇي سالاا هائڪيو ڪي بلائس جنشٽي ۽ سورٽ ۽ ماا فرانسيسي، انگريزي، اطالوي، پرتگالي ۽ هسپانوي زباناا تها ديما آٽڪ۔ ۽ رندا ۽ هم ۽ مئيل اولسرا اردوزبان ۽ تهارواج گپٽ ۽ پدا ۽ زباناا تها هم هائڪيو گشگ ۽ مئيل ديما آٽڪ۔

ماا بلوچي ۽ اردو ۽ اثر ۽ سبب ۽ هائڪيو ڪاري ۽ مئيل ديما آٽڪ، وها يڪه ماا اردو ۽ اءِ تها انگريزي لبرانڪ ۽ اثرا تاناا منت وارزانگ بيت۔ ٻمشڪا اردو هائڪيو ٽڪليس سورٽ ۽ گول انگريزي هائڪيو ۽ هم دروشي داريت۔ انگريزي هائڪيو ۽ جاپاناا هائڪيو ۽ دروشي ۽ ٻنگي پابنداا ۽ نه منٽڪ ۽ هائڪيو ۽ وٽي هاسيس دروشم يءِ ديما آٽڪ۔ (4) ٻمشڪا اردو ۽ بلوچي هر دويس هائڪيو، گول جاپاناا هائڪيو ۽ ٻنگي دروشم ۽ هم تنگ ۽ هم ڊر انڪن انت۔

اگاا چه ماا بلوچي ۽ هائڪيو نيسنگ ۽ مئيل نوڪيس چيزاايت بله اگاا هورٽي ۽ چارگ به بيت گڏا بلوچي ڏيهي گول جاپاناا هائڪيو ۽ داا بازو هدا ۽ نزيڪلي ۽ هم ڪوگي داريت ۽ دومي نيمگ ۽ چوڪه هائڪيو گول ابرم ۽ هاسيس جهلائڪيس سياڊي بي ۽ داريت، انچيس ڏيهي ۽ تها هم ابرم ۽ بازي رنگ ۽ گوگ گنگ بنت۔ اءِ درگت ۽ ادا لهٽيس ڏيهي چارگ ڪرزانٽ۔

ڪس په ڪس ۽ نه مرته

جوان انت ڪه تووت شتنگ ۽

ننه ماتي گلایه زرتہ۔ (5)

نوداا ڪناا ڏاهي

دوست انت، مسيس ايران ملڪ ۽

اوڏاننه ٻچ يءِ بندائي (6)

لال من چي ۽ گراا باا

تومن ۽ هر جا ه يءِ لوٽ ۽

من ڪنداا رواا باا (7)

پرواہ چے بچے انت
 کشیت سارتیں لوری
 اے میں نازاں ڈیہہ بچے انت۔ (8)

شینک ال کتار انت
 روانت ترماں کل انت
 اوذا کہ میں نازاں لتاڑ انت (9)

پروفیسر صبا دشتیاری وتی کتاب ”گنگد میں سرزمین“ ء تہا ڈیہی ء جاپانی ہائیکو ء وتی ماں وتی ہم دروشمی ء ہمکوگی ء باروا بحث ء ثران کنان ء نیشہ کنت کہ ”جاپانی ہائیکو ء دروشم ء رنگ ء گوناپ ء اگاں مردم وتی دیما ایر بکت ء ہمے پیم ء بلوچی شاعری ء روایتاں بچاریت گڈا بلوچی ء یک ٹوہنیں گیدی سوتے مارا گنگ کنت کہ ناں ایوکا گوں جاپانی ہائیکو ء ہمدپ ء نزنیک انت بلکیں باز بر ء اے گپ مردمانی بامبریں ایت کہ اے وڑیں سوت ء بازیں چیز ء ہائیکو ء نیامچی ء یک ٹٹے ہم دگری نیست“۔ 10

بلوچی ڈیہی ء جاپانی ہائیکو ء اے ہمکوگی ء ہمدپی وتی جاگہ بلے ماگندیں کہ گواچنیں سوت ء بلوچی ء ہائیکو نیسگ ء ربیت ماں 1980 ء دہک ء بنا بوتگ۔ اے درگت ء بنگچی گامگج غنی پرواز ء غوث بہار ء کرا گنگ بیت۔ غنی پرواز آدلی بلوچ شاعر انت کہ آئی ء بلوچی ہائیکو کاری ء بن ہشت ایر کنگ۔ 11

غنی پرواز ء غوث بہار ء پدمبارک قاضی ناں ایوک ء آرزشت تریں نام انت کہ آئی ء ماں بلوچی لیزانک ء پڑا ہائیکو کاری ء نیل ء راشریں ء اکاپیں وڑے ء دیما آڈرتگ بلکیں بلوچی شاعری ء تہا آئی ہائیکو شریں گیشی یے ء زانگ ء منگ بیت ”چریشی ء ابید ہائیکو کاری ء درگت ء صبا دشتیاری، اللہ بشک بڑدار، ابراہیم عابد، اسحاق محمود، ڈاکٹر علی دوست، عزیز پیشانی، اے آرداد، پیرل شے تگری، باقر علی شاکر، قیوم فناسید، عابد رحیم شہزاد، نصیر احمد علیم، رشید لال، رزاق نادر، یعقوب دشتی ء ایندگہ بازیں شاعرانی نام ہوار انت“۔ 12

اے درگت ء اداہتیں شاعرانی ہائیکو چارگ کرز انت۔

گوات کشگا انت

پرچہ تو نیاے نوں
دل لرزگا انت
غنی پرواز 13

یا تانی موسم
آتکہ گشے مئے زندء
هورانی موسم
غنی پرواز 14

گٹ گیرغم بیت
گل ء وشی ء تج کن انت ول ء بوئگ
بہار ء ہتم بیت
نموث بہار 15

ہبرکئی انت
منار اچے ہبر ہست گلآمے اوں
ہبرتی انت
نموث بہار 16

موسم پرگوستگ
ارس ء آہ ء درد ء دور ء
لنجیں زرگوستگ
مبارک قاضی 17

کے پہ کے ء
ہرکس وتی ہیداں اوژناگ انت
دھر ء تہا
مبارک قاضی 18

جی پھ گرماگ ء
وار ء گونگ مئے ہندء

سیر بنت ہرماگ ء
ابراہیم عابد 19

زمتائیں شپ
چتور گوزایت ایوکی
نے گنگ نے گپ

اے آرداد 20

بیاسنگار کنیں
امبا یے الہان کنیں
زرد ء سار کنیں

اے آرداد 21

دیر شمال ء
تئی یاتانی مہرگ شہمیت
چو کہ لال ء

رزاق نادر 22

بیامیں نازاں گریوں باریں
دل ء گلانی پاڑھشکلین
اگدہ سبز انت

اللہ بشک بڑدار 23

موسم بہائی نئیں
درین ء پھتیں رنگانی

بھلیں نی مارا

لیکو گرامیں ہمے زیندء

محمد صادق مری 25

رُ لین نی مارا

ماں ہائیکو ء تجربت کنوکیں شائزانی اے لڑ ء تھا صبا دشتیاری ہا سیں جاہ ء مکامے ء واہندانٹ کہ آئی ء

ہائیکو ء تھا وڑوڑیس تجربت کنگ اُنت ء ایشی کیئوس ء را یک گشادگی ء شائزانی یے ء بکشاتگ ءے۔

صبا دشتیاری ء ہائیکو ء دپتر ”گنگد امیں سرزمین“ ماں 1994 ء چاپ ء شنگ بوتگ کہ ایشی تھا آئی ہائیکو

گول ہوار جاپانی، انگریزی ء اردو ہائیکو ء رُست ء ردوم ء گول ہوار بلوچی ہائیکو کاری ء سراسر جمیں، بحث ء ثرانے ہم

گندگ بیت۔

ادا صبا دشتیاری ء لہتیں ہائیکو چارگ کرز اُنت۔

رستر آزاد اُنت

انسان ء پاد ء زمیزیل اُنت

26

جنگل آباد اُنت

زند ء ویرانی

آرت، شکر، گد، درمان گران اُنت

27

ہون ء ارزانی

میم شنگ گار اُنت

دزموش اُنت گل شاعر، ماہر

28

زند، سر ء بار اُنت

مست ۽ شوہاز ۽

گار نہ بنت جگانی بولی

29

است ۽ شوہاز ۽

جی! مست ۽ عشق ۽

سمو ۽ بالاد ۽ بازی ۽

30

پر کشک ۽

زند نپادار انت

جہدانی صد گنجان کل ایت

31

انسان پادار انت

مُپت ۽ زور جن ۽

دژمن تی لوگ ۽ باہوٹ انت

برات ۽ کور جن ۽ 32

پروفیسر صبا دشتیاری ۽ ہیال ۽ ”بلوچی ہائیکو ۽ عمر سک مزن نہ انت۔ بلے نون اے صنف ۽ تہا ہم نکر تجربہ بوتگ کہ

ایشی ۽ دیروئی ۽ امکان ۽ چہ انکار بوت نہ کنت“۔ 33

اگاں چہ ایشی تہا چ شک نیست انت کہ بلوچی ۽ تہا ہائیکو ۽ بازی تجربت کنگ بوتگ انت ۽ بازی ہنگ ۽

سرہالانی درگت ۽ بلوچی ہائیکو ۽ کار پڑگشادی ۽ شایزگانی یے ۽ واہند انت بلے گوتگیں لہتیں سالانی لہز انکی سر پری ۽

جاورالانی چارگ ۽ تپاسگ ۽ پدھے پدربیت کہ ہائیکو چو کہ وتی بگجی و ہد ۽ یک نوکیں میل ۽ ہاسیں باہندی در شانیکے

۽ سورت ۽ دیما آتگ بلے و ہد ۽ گوزگ ۽ پد ہائیکو ۽ کار پڑ ۽ تہا ہاگشادی ۽ تیز رواجی گندگ نہ بیت۔

ہائیکو ۽ برھلاپ دستونک ۽ لچھردوئیں تہرمدائیگیں وڑ ۽ بلوچی شیری پڑ ۽ وقتی نلش ۽ نشاناں مہر ۽ مہکم
 کناں اُنت۔ ایشی سبب بلکیں ہمے بوت کنت کہ ہائیکو وقتی گونڈیں، لگنیں ۽ ہاسیں دروشم ۽ سبب ۽ از مکارانی
 شایگانیں پگر ۽ ہیالانان ۽ وقتی تہا جاگہ دیگ ۽ آگنجانشت ۽ نہ داریت ہما گنجانشت یا کہ ہما گشادی کہ دستونک ۽ لچھ
 ۽ تہا بوت کنت۔ پمشکا ماگندیں کہ ناں ایوک ۽ بلوچی لہزانک ۽ پڑا بلکیں سندھی، پنجابی، پشتو ۽ سرائیکی زبانانی تہا ہم
 ہائیکو ۽ ہما ہاندی ۽ درشانیگی میل گندگ نہ بیت چو کہ ایشی ۽ بنگلی و ہد ۽ گندگ ۽ کاتک۔

دومی نیمگ ۽ اے ہم بلائیں راستی ایت کہ بلوچی شازان ۽ اولسرا ایوک ۽ پتہ تجربت ۽ ہاترا ہائیکو پر بستگ
 اُنت۔ ایشانی دیما ہائیکو ۽ دیروئی یا کہ ہائیکو ۽ را یک ہاسیں تہرے ۽ سورت ۽ وقتی کنگ ۽ مول ۽ مرادے نہ
 بوتگ۔ پمشکا ماگندیں کہ چہ صبا دشتیاری ۽ ابیدا یندگہ شازان ۽ پتہ گران سگنی ۽ ہائیکو ۽ پڑا وقتی چہد بر جاہ نہ داشتگ اُنت
 ۽ نیکہ ہائیکو کاری ۽ تہا ایشان ۽ پتہ ۽ ہاسیں جاہ ۽ مکامے ۽ گیشینگ ۽ کوشستے کنگ۔ ایوک ۽ لہتیں ہائیکوانی
 پر بندگ ۽ پد دراہ بے ترک ۽ توار بوتگ اُنت۔

1:- بُردار، واحد، 2001، ڈبھی ۽ دروشم، بلوچي اکیڈمی کوئٹہ، تاکدیم، 30

2: Ueda, Makoto 1983: Modern Japanese Poets and Nature of
Litrature , Stanford University Press California , Pp 5.6.

3:- بُردار، واحد ، 2001، ڈبھی ۽ دروشم، بلوچي اکیڈمی کوئٹہ، تاکدیم 31

4: ھمیش، تاکدیم 34

5: ھمیش، تاکدیم 165

6: ھمیش، تاکدیم 115

7: ھمیش، تاکدیم 166

8: ھمیش، تاکدیم 178

9: ھمیش، تاکدیم 162

10:- دشتیاری، صبا، گنگدرا میں سرزمین، سید ہاشمی ریفرنس کتا بجاہ لیاری، کراچی، تاکدیم 92

11:- دشتیاری، صبا، 1990، گلکار ۽ چکنکار، بہار گاہ پبلی کیشنز کراچی تاکدیم 119

12:- دشتیاری، صبا، 1996، گنگدرا میں سرزمین، سید ہاشمی ریفرنس کتا بجاہ لیاری، کراچی، تاکدیم 108

13:- پرواز، غنی 20، کسبی نہاں ماتیں وتن، بلوچي اکیڈمی کوئٹہ، تاکدیم 125

14: ھمیش، تاکدیم 126

15:- دشتیاری، صبا، 1990، گلکار ۽ چکنکار، بہار گاہ پبلی کیشنز کراچی، تاکدیم 120

16:- دشتیاری، صبا، 1996، گنگدرا میں سرزمین، سید ہاشمی ریفرنس کتا بجاہ لیاری، کراچی، تاکدیم 102

17: ھمیش، تاکدیم 104

18: ھمیش، تاکدیم 105

19: ھمیش، تاکدیم 109

20: ھمیش، تاکدیم 111

- 21: ہمیشہ، تاکدیم 112
- 22:۔ نادر، رزاق، 1998، واب سبزانت پدا، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، تاکدیم 38
- 23:۔ دشتیاری، صبا، 1996، گنگدا میں سرزمین، سیدہاشمی ریفرنس کتابجاہ لیاری، کراچی، تاکدیم 108
- 24:۔ مری، محمد صادق، 1994، ماہتاک بلوچی لیزرانک حب، جلد 7، شمار 46، اکتوبر 1994، تاکدیم 50
- 25: ہمیشہ، تاکدیم 50
- 26:۔ دشتیاری، صبا، 1996: گنگدا میں سرزمین، سیدہاشمی ریفرنس کتابجاہ لیاری، کراچی، تاکدیم 154
- 27: ہمیشہ، تاکدیم 154
- 28: ہمیشہ، تاکدیم 155
- 29: ہمیشہ، تاکدیم 157
- 30: ہمیشہ، تاکدیم 161
- 31: ہمیشہ، تاکدیم 199
- 32: ہمیشہ، تاکدیم 205
- 33: ہمیشہ، تاکدیم 94

بلوچی زبان ۽ بن دپتر

عبدالغفور شاد

چیمبر پرسن شعبہ بلوچی یونیورسٹی آف تربت

Abstract:

Search for the language family and source of Balochi language started almost two centuries ago. There were ideas among the initial suppositions that are still to be either proved correct or wrong, however, hypothesis which intended to plant into the minds of the literate people of the time the idea of language kinship with 'Kurdish and 'Persian' or other Iranian languages such as Parthian, Median, Pahlavi, and Avestan languages from among the Indo-Iranian and Indo-Aryan languages are much more common. The present study serves as a genealogical examination of the Balochi language. In this research study, the origin and kinship of Balochi language has been discussed according to different schools of thought. In the present study the data and findings about the origin of Balochi language have been very carefully examined and scrutinized and conclusions have been drawn afterwards.

بلوچی زبان ۽ بابت ۽ اے گپ ۽ سراگمان سرجمیں زبان زانت و زانتکار تپاک انت کہ بلوچی زبان آریائی زبان ۽ ہندو یورپی ٹولی ۽ ایرانی شاہ ۽ چہ سیادی دارایت۔ اگس ما بلوچی زبان ۽ بن دپتر ۽ چارٹے جوڑ بکنیں گڑا آچو اے رنگ ۽ دیما کنیت۔

Primitive Indo-European (ہنگی ہندو یورپی)

Indo Iranian (ہند ایرانی)

Indic Iranian (ہند آریائی)

Medic

Old Persian

Avestan

اگس اے چارٹ دیمائنگ و بلوچی زبان ۽ بن دپتری سیادی چارگ و تپاسگ بہ بیت داں مارا بلوچی زبان ۽ بن دپتری و بنزہی سیادی ایرانی ٹولی ۽ اے توامیں کوئیں زبان بزاں میدی، اوستائی، قدیم فارسی، پہلوی یا پارتھی ۽ گو ماوڑے نہ وڑے ۽ گندگ ۽ کنیت۔ بزاں ما بلوچی زبان ۽ اے بڑے دانگیں زبانوں گوں یک زبانے ۽ بندوک و ہمگرچ کرت نہ کنیں۔ بلوچی زبان ۽ سراکار کنوکیں زبان زانت و زانکار ہم اے بابت ۽ جتا جتائیں لیکہانی تہا بہر انت۔ چیزے بلوچی زبان ۽ بن دپتری سیادی ۽ گوں قدیم فارسی ۽ کنت داں چیزے مردم آئی ۽ نزیکی ۽ گوں اوستاء جوڑینیت ۽ چیزے دگہ زانکار آئی ۽ بنزہ ۽ میدی زبان گشیت۔ اے بابت ۽ بلوچی زبان ۽ سراونداتی کار کنوکانی تہا گیشتر ڈنی زبان زانت و زانکار انت۔ بنداتی کار کنوکیں مردمانی تہا واجہ لانگ ورتھ ڈیز ۽ نام کنیت لانگ ورتھ ڈیز بلوچی زبان ۽ بنزہ ۽ بابت ۽ چوش گشیت:

”بلوچی یک آریائی زبان ایت کہ آ ایرانی زبان ۽ رودراتکی شاہاں گوں گیش ہمدپی کنت و برے برے اے اوستائی ۽ چہ گیش کوئیں فارسی ۽ زیات نزیکی کنت“۔ 2-

گمان ڈیز ہما بنداتی زانکارانی تہا ہوار انت کہ آ بلوچی زبان ۽ بن زہی سیادی ۽ گوں کوئیں ایرانی زبانوں گوں کنت۔ بلئے آوتی اے لیکہ ۽ تہا ہم بلوچی زبان ۽ بن دپتری سیادی ۽ گوں دو جتائیں قدیمیں ایرانی زبانوں گوں ہمدپ کنت۔ بزاں آ بلوچی ۽ بن دپتری سیادی ۽ گوں اوستا و قدیم فارسی ہردو کاں گوں جوڑینیت۔

ڈیز ۽ چہ ابید کوئیں ڈنی زانکارانی تہا میجر موکلر ۽ نام کنیت آوتی کتاب ”Balochi Grammar“ کہ 1877ء ۽ چاپ و شنگ بوتگ ابشی ۽ تہا بلوچی زبان ۽ بن دپتر ۽ بابت ۽ چوش گشیت ”بلوچی ۽ بابت ۽ ما اے گشت کنیں کہ اے آریائی پدرتج ۽ زبان ایت و سیادی ۽ حساب ۽ پہلوی ۽ گہار انت کہ پہلوی ۽ ہواری ۽ یکیں باریگ ۽ چہ قدیم فارسی ۽ باتن ۽ ودی بوتگ و منی ہیال ۽ اے ہنگیں زبان چہ قدیم فارسی ۽ دراتنگ ۽ مکران ۽ اے زبان رُستگ ۽ مزن بوتگ“۔ 3

واجہ موکلر بلوچی زبان ۽ بنزہ ۽ قدیم فارسی گشیت و گمان اولی رندا بلوچی زبان ۽ پہلوی ۽ ہمسروک و

گہار گشیت۔

جی۔ ڈیلو گلبٹسن انسائیکلو پیڈیا آف برٹانیکا ء تہا نمبشتہ کنت کہ ”بلوچستان ء بلوچانی زبان بلوچی چہ ہما نمشیانی درباری زبان قدیم فارسی ء چو کہ ایشی ء (بزاں بلوچی ء واوستا ء نزمیکیں تعلقات ء سہرا کنت“۔ 4

بلوچی زبان ء سرابنداتی کار کنوکانی تہا واجہ گریسن ء نام سک باز نامدار انت آوتی کتاب ”Linguistic Survey of India vol x“ کہ سال 1921 ء چاپ و شنگ بوتگ ہمائی ء تہا بلوچی زبان ء بزہ ء بابت ء گشیت کہ بلوچی زبان ء نزمیکی چہ قدیمیں ایرانی زبانان گوں آست انت اے درگت ء آچوش گشیت:

"Balochi resembles most other Eranian Languages of the Avesta than to old Persian the court language of Achaeminids. From which modren Persian is directly descended. In other word it is a tribal form of speech which has developed on its own lines from the earliest times." 5

گریسن وتی پٹ و پول ء تہا بلوچی زبان ء بابت ء یک نوکیں گپے اے دیما کاریت کہ بلوچی زبان یک کوچگی زبانے بوتگ و آئی ء رست ء روم چہ بندات ء ماں کوچگ ء بوتگ پیمشکہ آئی ء وتی بنداتی دروشم ء بازیر رنگ و دا بے پہازتگ و برجاداشنگ۔ وتی ہے کتاب ء تہا جی۔ اے گریسن دیمتر بلوچی زبان ء بزہ ء بابت ء واجہ گانیکر ء پٹ و پولی کار ء ہوالہ ء دنت۔ گانیکر بلوچی زبان ء بزہ ء بابت ء چوش گشیت:

"Balochi raised to a fre-eminance of its own by virtue of the marked antiquity of its phonetics, it has preserved the old tones in all position even after vowels and liquid. In this respect accordingly it stand on a level with older phalvi. In persian the transition of the tenues after vowel and liquids to voiced spirant took place between the third and sixth centuries after Chirst. In a word Balochi represent in the all important matter of consonantal system a stage of language left behind by persian some fifteen hundred years ago. 6

گانیکر ء ہیال ء جہل ء داتگیں شری بلوچی زبان ء کوہن و قدیمی ء سہرا کن انت۔ آئی ء ہیال ء بلوچی زبان ء

کشانی جوانی (vocalic Characteristics) چوش اے وڑ انت۔

1. بلوچی ء تہا قدیم علت حرپانی (واوالانی Vowels) دستوار ء رداسرجم و بروبری ء است انت۔
2. ایرانیائے مجہول و معروف ء واو مجہول و معروف ء فرق کہ نوکیں فارسی ء تہا کٹنگ۔ بلوچی ء تہا ہاڈول ء ایٹی ء رواج است انت۔

جوانانی جوانی (Consonantal Characteristics)

1. نیامی و آخری (Surer) کہ نوکیں فارسی ء تہا ماں (Sonants) ء بدل بوگ ء انت بلوچی ء تہا سرجم ء است انت۔

2. نیامی ء آخری ”دال“ کہ نوکیں پارسی ء تہا گیشتر ”یائے معروف“ ء سبکیں و بارگیں آواز ء ودی کنت۔ بلوچی ء تہا تہتی و ہدی موجود انت۔

3. بلوچی ء تہا خ، ف، ث سپیر (Spirants) آواز ماں ک، پ، ت ء بدل کنگ بیت۔

4. ”ج“ ء ”ز“ ء اصلیں آواز ان ء نوکیں فارسی ء ڈول ء تہا چہ یک ہواریں ء مشترک ”ز“ ”ئ“ ء ناں بلکیں جتا جتا در کنگ بیت۔“ 7

انسائیکلو پیڈیا آف اسلام والیم 1، لندن 1960 ء تہا واجہ جوزف الفنبائن بلوچی زبان ء بنزہ ء بابت ء چوش نیسیٹ۔

Ancestor of Balochi was neither Parthian nor middle Persian (Sasanid Pahlavi) but a lost language which thus while sharing a number of characteristics features with either, some with both, had & pronounced individuality of his own. This language may have been a variety of Median speech since the kurdish dialects, which have a note worthy affinity with Balochi are to be traced in V.Minorsky's opinion to the ancient Median." 8

واجہ الفنبائن بلوچی بنزہ ء باروادیمتر اتران کنان ء آئی سیادی ء گول پارتی و نیامی پارسی ء چوش گیشینیٹ۔
”بلوچی تہا ارزانیں ہندیور پی نگلی توارانی سوب ء گول پارتی ء سیادی نہ کنت پرے سوب ء ہم کہ کدیمی تواراے دوکیں زبانان یک وڑ پشت کپنگ انت چوہنکہ

	(ج)	j	کدیخی ایرانی
		jn	بلوچی: جن
		jn	پارتی: جن
		zn	نیامی پارسی: زن
	(د)	d	کدیخی ایرانی توار
		Pad	بلوچی: پاد
		Pad	پارتی: پاد
		P,Y	نیامی پارسی: پائی
	(ر)	rd	کدیخی ایرانی: رد
		zird	بلوچی: زرد
		zyrd	پارتی: زرد
		dyl	نیامی پارسی: دل
اداجہل ۽ کدیخی ایرانی توارانی کارمرز ۽ بلوچی گوں نیامی پارسی ۽ یک بیت۔			
		Jita	بلوچی: جتا
		Jwd	نیامی پارسی: جد
		Ywd	پارتی: ید
		zg	گوں۔
		mgj	بلوچی: مجگ
		magz	نیامی پارسی: مگج
			نوکیں فارسی: مغز

”چرے گپاں اے الم بیت کہ بلوچی ۽ بن نہ پارتی انت ۽ نیکہ نیامی پارسی انت آ یک دگہ مرتگیں و

گاریں زبانه پیتہ کہ آئی ۽ گوں اے دوئیں زباناں یک و یک ۽ یاہواری ۽ سیادی داشتگ“۔ 9

بلوچی زبان ۽ میدی زبان ۽ گوں بزہی سیادی ۽ گشوکیں اولی زبان زانت واجہ ٹی۔ اے میزانت آ
 وتی بزانت بلد ”انگلش بلوچی ڈکشنری“ کہ 1909ء مس لاہور ۽ چاپ و شنگ بیت ہائی تہا نیسیت کہ
 "Balochi is to be the remanent of Median or the ancient
 W.Iranian, whose language bears signs of affinity to the
 language of Medes"10

(Aqil Mengal. A Persian-Pahlavi Balochi Vocabulary PP 8)

ہے رنگا 1921ء ۽ عید سکوا ایرانی زبانانی سرا یک پراہ ۽ شاہگانیں پٹ و پو لے کنت۔ ”آئی ۽ ہیال ۽ بلوچی زبان
 میانی روشتی ایران (میڈیاگریٹر) یاز و گروس ریچ ۽ زبان ایت“۔

بلوچی زبان ۽ سرو بون ۽ بابت ۽ واجہ خالقداد آریا وتی یک بنشتانکے ۽ تہا چوش نیسیت۔
 ”بلوچی ۽ شہد و شکلیں زبان ۽ کشک چہ پہلوی زبان و آئی ۽ دوئیں ٹکانی کشکاں پہرکا دور ۽ جتا ۽ گستا انت۔ ہے
 پیما ما زبان ۽ رہبند (Grammar) و پہ حاصل بن زہ براں مصدر اں (Infinitive) ۽ دمان براں زمان
 (Tense) ۽ تہا بلوچی زبان ۽ پیم و رہدار چہ آیاں پہرکا دور ۽ گستا انت۔ چریشاں ابید ماں صفت موصوف،
 مضاف ۽ مضاف الیہ ۽ تہا ہم اوستائی و قدیمی پارسی ۽ کوئیں رد ۽ رہبند ۽ پیم ۽ رہدار بلوچی زبان ۽ داں روج
 مروچیکا ہا ڈول رکیتنگ و پشت گپتنگ انت“۔ 11

بلوچی زبان ۽ بزہ ۽ سرا کار کنوکیں بلوچ زانکارانی تہا واجہ عبدالصمد امیری ہا اولی بلوچ نڈکار انت کہ
 آئی ۽ بلوچی زبان ۽ سرو بون ۽ سرا پٹ ۽ پول کنگ، واجہ امیری وتی یک بنشتانکے ۽ تہا بلوچی زبان ۽ بزہ ۽ بابت ۽
 چوش نیسیت۔

”کوہ بے ستون ۽ کتبہ ۽ عبارت ۽ چہ صاف ظاہر انت کہ آہاں مضاف الیہ چہ مضاف ۽ پیر کنگ۔ بلوچی
 داں مرچیکیں روج ۽ ہے راہ بند ۽ سر ۽ انت۔ پارسی قدیم بندر ۽ بلوچی ۽ بن پیرک انت یا کہ یہ دگہ لفظاں ہینگیں
 بلوچی دراصل ہا آریائی زبان ۽ چک زہت انت کہ آہنشا منشا سلطنت ۽ درباری زبان بیتنگ“۔ 12
 آدیتر اپرو فیسر سعید نفیسی ۽ شوندا ۽ دنت ۽ گشیت کہ ”ہما زبانی کہ اوستا آئی ۽ تہا بنشتہ بیتنگ
 ہنشا ۽ کتبہ یانی کوئیں زبان نہ انت بلکیں دگہ زبانی کہ آئی ۽ گہار گشگ بیت۔ ہنچو گندگ ۽ کنتیت کہ
 کوئیں پارسی ۽ مقابلہ ۽ دگہ زبانی ماد ۽ تہا کار مرز بیتنگ کہ گوں سنسکرت ۽ سیادی کنگ ای۔

اوستاء زبان ء کہ ماچاریں آئی ء بازیں لفظ بلوچی ء تہا پشت کپتگ انت ادا چیزے لوزانی نیمگا اشارہ کناں چو کہ گوات ”واتہ“ وزی یازمین ”زم“ انت ودیہ ء دلصوہ گوشنگ اش کہ سنسکرت ء تہا ”دلصوا“ ولاتینی ء ”ڈیوس“ بینگ ولہتیں یورپی زبانانی تہا "Diey"، "Theos" خدا ء معناء تنگ ہے پیم ء ”یاتو“ (جاتو یا جاتیگ) و ”پی ریکا“ (پری) ء جاہ ء تنگ“ 13

ہے رنگا واجہ عاقل خان مینگل بلوچی زبان ء بنزہ ء بابت ء چوش نمیسیت۔

”بلوچی آریاہی زوانانی ٹوگ ء زوانے است ولے آئی وتی کونتری و ساریگیں دروشم و رنگ اماوڑ ء داشتگ و سانبتگ۔ بلوچی یک روکتی ایرانی بزاں ہمدی زبانے پیشا گوں باوردی (پھارتی) بزاں آسکانی پہلوی و اویستاء گوں سیالی دارایت بخانشی دور ء چشکاں ام آئی رنگ و دروشم درایت“۔ 14

واجہ مینگل دیمتر وتی یک نبشتانکے ء تہا بلوچی زبان ء بنزہ و بخانشی سنگ نبشتہانی سیادی ء اے رنگا درانگاز کنت۔

”اے جبر راست انت کہ مخنی نمشت ء بازیں حروف علت وانگ و زانگ نہ بنت۔ و پدا آدور ء سالانی سال گوشگ پیمشا بازیں نمشت گشتگت و شرمیم نہ بنت۔ بلے پدا ہم بلوچی زبان ء دروشم بخانشی ء درانت۔ مثال ء بگوشاں اضافات، فعلیہ رد و بند بزاں فقرہانی رد و بند کہ انگریزی ء ”سینکلس“ انت۔ چٹ بلوچی انت۔

تکبند یگ بزاں صوتی رنگے بلوچی انت“۔ 15

بلوچی زبان ء بنزہ ء بابت ء نامیں بلوچ ندکار واجہ شیر محمد مری وتی ہیال و لیکہاں چوش دیمکارایت۔

”بخانشی دور ء ہواں زبان کہ دانی مس پارس ء تلانگانی عنیشخ ء کتبہ یا لکھنغی ایں۔ ہواں زبان مروشی ایں پاری ء کوہنیں صورت انت؟ تہ منی دل شیث سکے انغ ء ”بلوچی زبان“ کردی اور وراستریں ء زبان آں وستاد او آنہاڑ ء جوانی ء سعی بیث تہ آں ہے بالکل گوشتہ نہ نخت کہ ہے کتبہ یانی زبان مروشی ایں عربی میٹھلیں پاری ء کھنیں صورت انت۔ بلکن آنہی ء گشتی بیث کہ بخانشی کتبہ آنی زبان ”ایرانی“ و بلوچی زبان گوں جاڑیں

گوہاری ام دروشم، کردی، لری اور وراستریں ء گوں ڈینگازنخ انت“۔ 16

اے گپ ء پچگ ء جہد ء کنت کہ قدیم فارسی ء اے کتبہانی زبان فارسی ء نسبت ء گوں بلوچی ء

چچونوزیک ترانت۔

اصلیں کتبہ :-

آریامنانشیاشیہیا، ورزک ء: خشیاشیہیا، خشیاشیہیا ام: خشیاشیہیا: پارس ء: چشپش: خشیاشیہیا ہی ء:
کپک ء: ہخامنش آہی ناپ ء: سیتی: آریارمنا: خشیاشیہیا، اینیم: ڈیہہ اش: پارس ء: تہی ء: ادم: داری آمی: صہی ء:
اواسپ ء: امرتی ء: منابگا: ورزک ء: فرابرا: وس نا: اوفردها: ادم: خشیاشیہیا اینیم، ڈیہہ اش امی سیتی، آریارمنا: خشیاشیہیا اورمزد: منا: اپس نام: براتو
انگریزی ء کتغیں ترجمہ:

"Ariarmnas, the great king, king of kings, son of Acheamenes, saith Arirmnes the king. This country Persia which I hold is possessed of Good hores, of Good men, upon me the Great God Ahuramazda bestwed (it) by the favor of Ahurmazda I am king in this country saith Ariarmnes the king may Ahuramazda Bear me Aid."

بلوچی:

آریامننا: شینشا: زوراک ء: شینشا: شینشایان ای: شینشا: پارس ء: چشپش: شینشا ہی ء: پسغ یا پسگ ء: ہخامنش ء: ہی: یا
نواسخ یا نواسگ: ساگی: آریارمنا: شینشا اے: ڈیہہ اش: پارس ء: پتی ء: ادم داری اما نہی ء: اواسپ ء: امری ء، منا:
پشکا زوراک ء: پر امرے: وس نا: اورمرداھا: اونوشینشا: امی: ڈیہہ اش: ای ساگی: آریامننا: اورمزد ء: منا آپس۔
تام براتو۔

چہ اے درورال اے ثابت کنگ ء جہد ء کنت کہ اے کتہانی زبان گوں بلوچی زبان ء سک
نرخ انت پمیشک بلوچی بن اصل ء کہنیں فارسی انت۔

واجہ مری ء اے لیکہ ء منوک یا اے لیکہ ء گوں نزکیں لیکہ ء واجہ سید ہاشمی نیگ انت آوتی کتاب
”بلوچی زبان وادب کی تاریخ“ ء تہا بلوچی زبان ء ہزہ ء بابت ء چوش نیسیبت۔

”ایران باستان ء گوں سیادی داروکیں کتبہ، سنگ نبشت ء آثار قدیم ء سرادر چنگیں ہر نبشتے کہ مارادست
کپنگ ایثنانی تہا گیشتریں لبر بلوچی زبان نیگ انت۔ ادادار یوش بزرگ و خشیارث ء یادگاری کتہاں چہ چندے

بگ وررک اهور مزدا، ہیہ ایما بومیم ادا، اوم آسمانم ادا، ہیہ مرتیم، ادا، ہیہ شیا تیم ادا مرتہیا۔

ایشی ۽ بلوچی رجائک:

اهور مزدا مزن بگ، آئی ۽ اے زمین و آسمان دات، آئی ۽ مردم دات، آئی ۽ شاتی دات مردم ۽۔
 واجہ شیر محمد مری و واجہ سید ہاشمی ۽ لیکہ ۽ نزکیں لیکہے واجہ انور شاہ قحطانی بیگ انت آوتی نبشتانک
 ”بلوچی زبان“ ۽ تہاوتی ہیالال چوش درا نگازیت۔

”دہنتیں زبان زانت و کوساں مئے زبان ۽ راجہ ایران ۽ گور بیچانی زبان ۽ نک ۽ زبانی گوشنگ۔ ہے وڑا
 کردی زبان ۽ راہم چہ ایران ۽ گور بیچانی زبان ۽ نک ۽ کرار دیگ بوتگ۔ بلئے اسلیں ہبرائش انت کہ مئے
 زبان ہے کتہبانی زبان ۽ (کہ آزر باری ایران ۽ زبان انت) چہ نزدیک انت۔“ 18

واجہ قحطانی ہم وتی گیاں ثابت کنگ ۽ ہا تراچہ ہے کتہباں چہ درورے دیما پیش کنت

کدیم پارسی: ایوم، پرونام، فرما فرم

نوکیں پارسی: یگانہ از بسیاری فرمانداری

بلوچی: ایوکا پرائی ۽ انت پرمانداری

چرے زمانگی کتہبانی نبشتہاں اے ہبر جوان زانگ بیت کہ کوہن و کدیمیں پارسی چہ انوگیں بلوچی ۽

سک نزدیک انت۔ 19

آسر: چہ ہر زے تران ۽ چہ اے در کنتیت کہ بلوچی زبان ۽ کوہنیں آریائی زبان ۽ ایرانی شاہ ۽ چہ

سیادی دارایت ۽ آئی ۽ بن زہی ولسانی سیادی گوں ایران ۽ کلیں کوہنیں زبان چوہکہ میدی، کدیم فارسی،

اویستا، پہلوی، پارتھی ۽ گوں وڑے نہ وڑے ۽ است انت۔ بلئے گیشتر گمان ہمیش انت کہ بلوچی زبان ۽ بنزہ

یک گارو بیگواہیں مرتگیں ایرانی زبانے بوت کنت ۽ گیشتر گمان ہمیش انت کہ اے گارو بیگواہیں مرتگیں

زبان ”میدی“ بوت کنت کہ آبلوچی زبان ۽ ماہینک بہ بیت۔

شوندا ت:

1. خان، محمد طاہر، بلوچی زبان و ادب، قلات پبلشرز، کوئٹہ، 2004، تا کدیم: 42
2. موکلر، ای میجر اینگل، بلوچی گرامر، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، تا کدیم: 2
3. بارکزئی، اکبر اندیم، غفار، بلوچی زبان، بلوچی زبان ۽ آکبت (اولی) جدگال چاپ و شنگ کراچی، 1995، تا کدیم: 335
4. گریئر سن، جی۔ اے، لیٹگو سٹک سروے آف انڈیا، بنگال ایشیا ٹک سوسائٹی انڈیا، 1921، تا کدیم: 333
5. ہمیش تا کدیم: 333
6. بارکزئی، اکبر اندیم، غفار، بلوچی زبان، تا کدیم: 355
7. مینگل، میر عاقل خان، بلوچی، پرتھین، پہلوی ویکلبری، ولیم 1- (A-C)، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 1988، تا کدیم: 7
8. بارکزئی، اکبر الغنباٹن، بلوچی زبان ۽ سروہن، (بلوچی زبان ۽ آکبت اولی) جدگال چاپ و شنگ، کراچی، 1995، تا کدیم: 430
9. مینگل، عاقل خان، اے پرتھین، پہلوی، بلوچی وکیبلری، تا کدیم: 8
10. آریا، خالقداد/سربازی، اشرف، بلوچی زبان ۽ آکبت، تا کدیم: 373
11. امیری، ع۔ ص، بلوچی زبان ۽ آکبت، (اول)، تا کدیم: 202-203
12. ہمیش، تا کدیم: 205-206
13. مینگل، عاقل خان، (پیش لہز، لہز بلوچی، کمالان گلی)، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، تا کدیم: ج
14. مینگل، عاقل خان، بلوچی و آریائی زبانانی سیادی، (بلوچی زبان ۽ آکبت، اول، 1995) تا کدیم: 145
15. مری، شہر محمد، بلوچی زبان و ادب ۽ تاریخ، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 1973، تا کدیم: 32
16. ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ (ایک جائزہ)، سید ہاشمی، اکیڈمی، کراچی، تا کدیم: 62
18. قحطانی، انور شاہ، بلوچی زبان، ہوار، بلوچی زبان ۽ آکبت، (اول)، ردوبند، صبادشتیاری، تا کدیم: 283
19. ہمیش، تا کدیم: 285

بلوچی زبان ۽ تک ۽ پهنات

ڈاکٹر رمضان بامری

پروفیسر، شعبہ فارسی، جامعہ کراچی

Abstract:

Baloch nation, language and literature can be traced back to almost six thousand years. Both native and non native historians have expressed their experties and findings from time to time regarding the Balochi language, specially the word Baloch, its origin and exodus through centuries. The Balochi language has, due to its demographic reality of sparsely populated speakers, and its diaspora has given birth to different dialects, whereas, the origin and genesis of the language remain the same and entact. Different dialects refelct the richness and colours of different era through which the language has traversed throughout its long history. Unfortunately, most of the research work on Balochi language is done by people who either were not Baloch or were not aware of the deep rooted link of Balochi language with this region . This has led to certain weaknesses which are encountered when one reviews the modern literature available on Balochi language. One of the important point with reference to Balochi language is the Baloch people, I have tried to challenge the notion that people of Baloshistan are not native but rather have migrated from places like Syria, Iran and Southern Iraq. In the paper it is tried to argue the notion with facts that even Alexender the great has mentioned the hospitality and presence of Baloch people; in addition to the linguistic facts that before the term Balochistan was coined, this area was known as Makran, and much earlier it was called "Gadrushia" which is a Sanskrit word.

بلوچی بلوچانی شہدیں زبان ء پجرا انت۔ انچو کہ چہ نام ء پد ر ء ظاہر انت بلوچی بلوچ راج ء زبان انت کہ ابید چہ کمران ء بلوچستان (ایران و پاکستان) ء اوگانئی بلوچستان، سیدستان، صوبہ پنجاب ء ڈیرہ جات، کراچی ء سرجمیں سندھ، عمان، بحرین، خلیج عرب ء خلیج فارس ء کر ء گور ء دگہ بازیں عربی ملک، ترکمانستان ء بازیں یورپی ملکاں بلوچی زبان ء گپ جنگ بیت۔ اے پیازانگ بیت کہ بلوچی، انگریزی، عربی ء فارسی ء وٹیں مزمنیں درجہ داریت (1)۔

بازیں زبان زانت ء کو اس بلوچی زبان ء بابت ء گش انت کہ اے زبان ء چہ فارسی زبان ء اثر زرتنگ ء بازیں دگہ مردمانی خیال انت کہ بلوچی زبان فارسی زبان ء گاجیل انت بلے چوش نہ انت، ہما مردم کہ زبان زانت انت، زبان ء علم ء سرپد انت ء ماہرلسانیات گشگ بنت گڈا گواچن ء سرپد انت ء اے خیال ء رد کن انت۔ البتہ اے گپ ء ہم ہیچ شک ء شبہ نیست انت کہ بلوچی زبان چہ ایرانی زبانانی حاندان ء زبان ء سیادی داریت بزاں کہ اے چہ ہندو آریں زبانوں چہ یکے۔ اے پیم ء یکیں کٹم ء بیگ ء سبب ء بلوچی زبان ء فارسی زبان و ت ماں و ت سیادی ء وارثی دار انت ء اے گپ، ہم سرپد بیگ لوٹیت کہ بلوچی و ت جتا کیں ء زاتیں زبانی۔ (2)

نامداریں زبان زانت ء کو اس واجہی ڈیلوگبرٹس، انسائیکلو پیڈیا برٹانیکا ء تہا چوش نبشتہ کنت کہ ’بلوچستان ء بلوچانی زبان بلوچی انت ء بلوچی چہ چنانشی درباری زبان بزاں کہ فرس قدیم (کوہنیں پارسی) ء چہ اوستائی زبانوں گوں نزیکیں سیادی داریت ء چہ فارسی زبان ء کوہن ترانت۔‘ (3) زانگ بیت کہ بلوچی یک قدیمیں زبانی بلے بدختی ایش انت کہ فارسی زبان ء ترقی ء دیروئی کنگ ء بلوچی پدنتگ۔ دستیں کو اس (غیر بلوچ) ء زبان زانت اے گپ ء سراوت ماں و ت تپاک کن انت کہ بلوچی یک قدیم ء آریائی زبانی۔ اے زبان ء رگ ء ریشگ ماں سنسکرت ء اوستا ء تہا ہوار انت۔ اگاں کسے بلوچی ء شہد ء شکلیں زبان ء بڑہ ء سراپہ شری ء دلگوش پٹ ء پول بکنت گڈا آہ جوانی ء اے گواچن ء زانت کہ بلوچی زبان یک وھدے وتی دیم پہلوی زبان ء اشکانی حاندان ء نیمرگا تاب داتگ ء دگہ وھدے ماں پہلوی زبان ء ساسانی حاندان ء نیمرگا تہ (4) بلے اگاں کسے پہ شری ء پٹ ء پول بکنت گڈا زانت کہ اے دراہیں سیادی ء تعلق یا کہ تاب ء چوٹ ورنگ ء چہ ابید بلوچی زبان و ت یک جتا کیں ایرانی النسل ء آریائی زبانوں چہ یک کوہنیں (قدیمی) زبانی ء ہیچ پیما فارسی زبان ء گاجیل کنگلیں زبانی نہ انت۔ اے گپ ء گیشتریں کو اس ء زبان زانت (ماہرلسانیات) من انت۔

منی سرحال ء بنگلہ بلوچی شہدیں زبان ء تک ء پہنات ء بابت ء انت بلے من ادالوٹاں کہ بلوچی زبان ء راجد پتر ء بابت ء چیزے دانک نبشتہ بکن انت چوش کہ زبان ہرج بنی آدم ء زورت انت پرچا کہ انسان وتی مارشت ء لوٹاں ہے زبان ء سبب ء بیان کنت۔ اگاں ما انسان ء بنگلی دور ء بارگ ء بچاریں گڈازانگ بیت کہ انسان ء وتی مارشت گوں اشارہانی زبان ء بیان کتگ انت۔ بازیں وھد ء رندا انسان ء چیزے تور جوڑ کتگ۔ زبان زانت نبشتہ کن انت کہ آدراہیں یا کہ گیشتریں تواریک پیم بوتگ انت۔ چوش پھ درورا نگریزی ء "Rain" عربی ء "مطر" بلوچی ء "ہور" فارسی ء "باران" اردو ء "بارش" یا کہ پشتو ء "باران" اے درستیں لبرانی تھا "ز" ہست انت۔ زانگ بیت کہ اے فطری لفظ انت کہ انساناں کارمرز کتگ انت یا کہ کسانیں چک چکسانی ء "غو" "غا" "ما" "ہو" ء وٹریں لبر کارمرز کنت۔ (5)

گوں وھد ء دور ء گوزگ ء دُنیا ء انساناں دی مروئی کتگ ء چہ علم ء زانت ء اثر مند بوتگ انت ء آہانی تھا انجیں زانکار ء کو اس ودی بوتگ انت کہ آدنیاء زباناںی بُن ء ریٹگ ء بابت ء پٹ ء پول بنا کر تگ انت کہ دنیا ء اولی ء بنداتی زبان کجام ات۔ رندا چہ آ زبان ء کجام کجام زبان پیداگ بیتگ انت، آ زباناںی چنت حاندان انت۔ ہے رد ء بازیں زبان زانتانی خیال ہمیش انت کہ بلوچی زبان حقیقت ء کو نہیں دور ء پہلوی ء ساسانی زبان ء اصلی شکل انت کہ گوں کے بدل ء سدل ء پدمرچی بلوچی زبان ء نام ء زندگ ء زانگ بیگ ء انت۔ گشگ بیت کہ ایران ء تھا ساسانی دور ء پہلوی زبان گشگ بوتگ ء ہماز مانگ ء آثار ء نبشتگاں کہ زبانت سر پد بوھگ ء کوشت کر تگ انت۔ آہانی تواریک گشگ ء وڑ ء پیم گوں مروچی نیں زبان ء لبران ہم تواریک۔ (6) ہے ہاتر زبان زانت (ماہر لسانیات) بلوچی زبان ء پہلوی زبان ء حاندان زان انت۔ انگریزی ء زباناںی کو اس ء زبان زانکاراں فلا لوجسٹ گش انت، ہے زبانت دنیا ء درہیں زباناں ماں سے حاندان ء تھا ہر ء بانگ کن انت۔ زباناںی سیمی حاندان ء تھا دراہیں سامی ء ہندو آریں زبان ہوار انت۔ آ بلوچی ء ہم ہے ہندو آریں حاندان ء تھا زان انت۔ نوں ما بلوچی زبان ء تک ء پہناتانی سراگپ کنیں کہ دگہ ہندی زباناںی مقابلہ ء بلوچی زبان چے وڑ لبرانی مزن پہناتے داریت۔ ہمازبان کہ یہ یک لفظ ء باز جتا نیں مانا نیں لفظ دار انت گڈازباناںی تک ء پہنات گشاد بیت انت۔ بلوچی زبان ء تھا گیشتر لفظانی درو شم انچش انت کہ ہرج لفظ جتا جتا نیں مانا ء داریت۔ چوش پھ درور: (7)

اگاں ما فارسی ء تھا بگشیں "اینجابیا" یا کہ اردو ء تھا بگشیں "اس طرف آؤ" گڈا بلوچی زبان "طرف" یا

ایجا“ء واستہ توگیں یک لفظے کارمرزکنگ نہ بیت انت۔ بلکیں بازیں رنگ ء ء بازیں ہم معنائیں (مترادف) لفظ کار
مرزکنگ بیت، چوش کہ: (8)

- 1۔ اے نیم گایا۔
- 2۔ اے کش ء بیا۔
- 3۔ اے ہند ء بیا۔
- 4۔ اے کنڈ ء بیا۔
- 5۔ اے تک ء بیا۔
- 6۔ اینگویا۔
- 7۔ اے پلو ء بیا۔

بزاں کہ بلوچی زبان ء ”طرف“ ء واستہ بازیں لفظ کارمرزکنگ بیت انت ء اے دراہیں ہم مانائیں لہز
انت کہ ماں فارسی زبان ء ”کلمات مترادف“ بزاں ہما لفظ کہ ماں نبشتہ کنگ دگہ دگہ پیمانہ بلے مانا اش یک پیمانہ انت

ہے پیمانہ یک دگہ درورے چوش فارسی ء تھا ”ایجا“ ء اردو ء تھا ”یہاں“ ء بلوچی زبان ء ”ادا“ نبشتہ کنگ
ء گشگ بیت بلے اگاں شری ء چارگ بہ بیت گڈازانگ بیت کہ بلوچی بازیں پیمانہ لفظ کارمرزکنگ بیت، چوش کہ:

- 1۔ ادایا
- 2۔ ادنا بیا 3۔ اینگریا 4۔ ایشکابیا
- 5۔ اینگویا 6۔ ہمیدایا یا کہ چوش:
- فارسی ء ”آنجا بیا“
- اردو ء ”وہاں آجاؤ“
- بلوچی ء۔ 1۔ اودایا
- 2۔ اودنا بیا
- 3۔ آشکابیا
- 4۔ آنگریا

5- آنگوبیا

6- ہمودابیا

زانگ بیت کہ بلوچی زبان ء تک ء پھنات سک بازمن ء شاہگان انت۔ بلوچی زبان یک پراہ ء بے گوازیں دریایے ء اے زبان ء مزنی ء پراہ دامنی ء ہما مردم زانت کہ آئی ء بلوچی زبان ء بارو ء پٹ ء پول کنگ یا کہ کنگانت۔

بازیں زانینکاروہدے زبانی لہزاں پھناسرپدی ء نازنتی ء دیم پھدیم کن انت ء اے لہزاں وت ماں وتی ہمکوگی ء ہمرگی ء گندانت گڑاسک بازاجکہ بنت ء وتی زانینکاری ء سبب ء گش انت کہ پلاں زبان چہ پلاں زبان ء دراتنگ یا چش کہ پلاں زبان پلاں زبان ء گاجیل انت۔ انچش کہ بازیں اردو زبان ء ماہر لسانیت بزوں زبان زانت گش انت۔ بلوچی زبان فارسی زبان ء گاجیل کنگلیں زبانی۔ منی حیال ء اے آہانی تعصب یا ناسرپدی ء گپ انت۔ زانگ بیت کہ اے دراہیں گپ بے علمی ء زانت کاری ء شون ء دینت۔ اگاں ما بلوچی زبان ء دروشم یا لہزانی جوڑ ء تواریانی برزی ء جہلی ء تواریانی Phonetics ء بچاریں گڑاپدر بوت کنت کہ بلوچی زبان ء آریانی زبانی نزیکی ء سیادی چئے انت۔ تواریانی عالم یا زانینکاری بنیادی چکاس زبانی حساب بزوں کہ شمارت۔ ((10 چش کہ

ہندی	فارسی	بلوچی
ایک	یک	یک
دو	دو	دو
تین	سہ	سے
چار	چھار	چار
پانچ	پنج	پنج

بلوچی پنج زبان ء وادارنہ انت۔ اگاں شری ء چارگ بہ بیت گڑازانگ بیت کہ بلوچی زبان گوں فارسی قدیم کہ ما فارسی پہلوی ساسانی گش انت نزیکی ء سیادی کنت نیکہ اردو یا سندھی یا کہ پنجابی زبانی وادارانت۔ بلوچی زبان ء گیشتریں کو اس ء زانینکارے گپ ء گشگ ء انت بلوچی زبان ہما زبان انت کہ آریاہانی ماتی زبان بوتگ۔ آ اے گپ ء ثابتی ء گوں ہے کو نہیں زبانی لہزانی مروچینگیں بلوچی ء تہا کارمرز بوکیں لہزانی سیادی ء ہمکوگی ء ہمزاتی ء

شون دارگ ء انت ء ہمے پیم ء گوں وتی دلیلاں اے گپ ء پدر کنگ ء انت۔ چوشکھ ((11

فارسی	بلوچی	اوستا
آورد	آورت / آرت	آرت
بیا	بیا	بیا
برو	برو	برو
برد	برت	برت
پا	پاد / پد	پد
زن	جن	جن
زرد	زرد	زرد
روز	روچ	روچا
دندان	دنتان	دنت
مرگ	مرک / امرگ	مرکا
نام / اسم	نام	نام
پدر	پت	پتا
مادر	مات	ماتا
خانہ	گس	وس
نو	نوک	نوکا
چاہ	چات	چات
برادر	برات	براتا
موش	مشک	مشکا
مادہ	مادگ	مادکا

بلوچ زائیکارانی گشگ انت کہ زبان ہفت گام ء بدل بیت۔ بزاں ہما زبان کہ مزن انت ء آئی ء تک ء

پہنات شایگان انت گڑا آ زبان ہرچ چند میل ء آ زبان ء گوار لیزانی تہا بدلی ء سدلی کثیت۔ بلوچی زبان سک پراہ
 ء شایگان انت اے سکلیں مزن ء پراہیں دنگے ء تہا گشگ ء کار مرز بوہگ ء انت۔

شوندات:

- 1۔ ہاشمی سیدظہور شاہ، 1986 میلادی۔ بلوچی زبان ء ادب کی تاریخ، کراچی، تاکدیم۔ 1615
- 2۔ دشتیاری۔ صبا، 1990 میلادی۔ بلوچی زبان ء آکبت۔ جلد اول، کراچی۔ تاکدیم۔ 203202
- 3۔ دشتیاری۔ صبا، 1990 میلادی۔ بلوچی زبان ء آکبت۔ جلد اول، کراچی، تاکدیم۔ 300
- 4۔ یغمائی۔ اقبال، 2030۔ بلوچستان وسیدستان۔ تہران۔ تاکدیم۔ 6
- 5۔ ہاشمی۔ سیدظہور شاہ، 1986 میلادی۔ بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، کراچی۔ تاکدیم۔ 1716
- 6۔ بلوچی سرٹیفکیٹ کورس، مرتب۔ سیدظہور شاہ ہاشمی ریفرنس کتاب جاہ 2006 م، کراچی، تاکدیم۔ 18
- 7۔ دشتیاری۔ صبا، 1990 میلادی۔ بلوچی زبان ء آکبت، جلد اول، کراچی، تاکدیم۔ 379
- 8۔ دشتیاری۔ صبا، 1990 میلادی۔ بلوچی زبان ء آکبت، جلد اول، کراچی، تاکدیم۔ 380
- 9۔ بولان (مجلہ فارسی)، ماہ جنوری۔ سال 1955 میلادی۔ تاکدیم۔ 22۔ کونٹہ
- 10۔ دشتیاری۔ صبا، 1990 میلادی۔ بلوچی زبان ء آکبت۔ جلد اول۔ کراچی، تاکدیم۔ 59
- 11۔ دشتیاری۔ صبا، 1990 میلادی۔ بلوچی زبان ء آکبت۔ جلد اول۔ کراچی، تاکدیم۔ 76

بلوچی املاء دیمروئی ء میر گل خان نصیر ء کرد

طاہر حکیم بلوچ

لیکچرار بلوچی، فیکلٹی آف لینگویجز اینڈ لٹریچر

انٹرنیشنل اسلامک یونیورسٹی اسلام آباد

Abstract:

Mir Gul Khan Naseer was a multi-dimensional personality. He had a great role in the Baloch nationalist movement. He was not only a historian, researcher, translator and pioneer of modern Balochi revolutionary poet but he contributed articles about the orthographic problems of Balochi as well. This study is based on a variety of Naseer's articles written during 1950's which brought about a comprehensive script and orthographic discussion among the Baloch linguists and intellectuals. In this article efforts are made to understand and analyze the role and contribution of Mir Gul Khan Naseer for the promotion and development of Balochi orthography.

انچو کہ میر گل خان نصیر نوکین بلوچی بزبانک ء سر شاعر، آشوبی شاعری ء pioneer ء گلبانگ کہ بلوچی ء اوّلی شعری کتاب زانگ بیت تہ ہمے پیا میر گل خان نصیر ماں بلوچی ء املاء رسم الخط ء بابت ء بو ہو کیس بحث ء اوّلی بنگیچہ کارلیگ بیت۔ اپریل 1951 ء ماہ تا کہ ”اومان“ کراچی ء چہ بندات کتگیں آئی ء اے املائی بحث ء تران پدی روچاں یک مزنیں علمی ء لسانی باوستے ء شکل ء دیما کیت ء بازیں املائی نظریہ ہم دیما کارایت۔

وہدے پنجاہ ء دھک ء بلوچی زبان میڈیا ء شنگکاری ء پڑ ء کیت، نوکیں بلوچی بزبانک ء بِن ہشت ایر کنگ بیت۔ گل کاری ء تا کاری ء بندات کنگ بیت، شاعری ء ہمرائی ء ردانکاری ء نیم گام خاصیں دلگوش گورکنگ بیت۔ تہ ہمے بزبانکی، تا کاری، نگدکاری ء ردانکاری چست ء ایرانی پتھی ء یک لسانی ء املائی بحث ء ترانے ہم ردوم زورایت ء دیما کیت کہ ایسی ء مستریں مول ء مراد بلوچی زبان ء standardization، آئی ء راجہ در آمدیں

زبانانی پولنگاں چہ پیریزگ ء اسراں چہ رکھینگ وتی چند ء اصلی گالوار ء رھبند ء رنگ ء نبشتہ کنگ، عربی ء آبانی جیڑھ ء گیش ء گیوار ء یک میاری گالوار یے ء گچین کنگ ء معاملہ ہوار بنت۔

وحدے فروری 1951 ء چہ کراچی ء مولوی خیر محمد ندوی ء سرشونکاری ء بلوچی زبان ء اوڈی ماہتاک ”اومان“ چھاپ ء شنگ بیت تداومان ء چھاپ ء شنگ بوھگ پہ بلوچی ء یک چیدگی بستارے دارایت اے تاک یک ٹیکے بلوچی ء راتا کاری ء نبشتہ صورت ء دیمیا کارایت تددومی نیگ ء ہسے املائی ء لسانی بحث ء تران ء بن ہشت ء ہم ایرکنت کہ ایشی ء جگجگ ء میرگل خان نصیر کنت کہ چہ آئی ء اے گامگج ء پد بلوچی زبان ء یک دگہ لہزانتے محمد حسین عنقاہم اے بحث ء تہا بہر زورایت اے درگت ء عنقا صاحب ء اوڈی نبشتا تک ”مسک بلوچ“ ء قلمی نام ء ”بلوچی زبان ء سرا یک تنقیدی مضمونے“ ء سرحال ء جولائی 1951 ء اومان ء چھاپ ء شنگ بیت۔ اے املائی بحث ء تہا سہمی زانت کارانورشاہ قوطانی انت کہ آئی ء نبشتا تک ”املا“ ستمبر 1957 ء اومان ء تاک ء چھاپ ء شنگ بیت کہ ایشی ء تہا آمیرگل خان ء بازیں گیاں گوں تپاک دارایت ء نبشتہ کنت:

”اومان ء سالنامہ ء تہامن واجہ گل خان نصیر ء بلوچی املا ء گشتن سرچہ سراونت، واجہ ء اے گوشگ بجانت کہ ھینگیں ادیبیاں پیسرا فکر کنگ ورندا قلم چست کنگ لوٹیت۔ ایشی ء باروا عرض ایشنت کہ مئے صد غلطی اسچک نقصان ندنت بلے مستریں مردمانی یک غلطی یے ہنڈالاں در کنت نتیجہ اے بیت کہ ہسے غلطی یک تہے بیت وپشت کپیت“ (1)

ہسے تاک ء عبدالصمد امیری ء نبشتا تک ”حروف تہی آنی کارمرزی“ ہم چھاپ بیت کہ چہ اے نبشتا نکاں بلوچی املا ء رسم الخط ء بحث دیماروت۔

میرگل خان نصیر بلوچی املا ء بابت ء وتی نبشتا نکانی تہا املا ء آرزشت، ماں بلوچی ء Noun ء Verb ء اصل املا، واحد (Singular) ء جمع (Plural) ء نبشتہ کنگ ء رھبند، دوہم رنگیں گال چشکہ جنگ (War) ء جنگ (To beat) ء رنگیں گالانی نبشتہ ء وڈ ء ڈول (جنگ۔ جنگ) Written ء Spoken لینگو تاج ء پرک ء بلوچی ء اے یک Functional ء معیاری لہزانی زبانے ء دروشم دیگ ء ہا تراہنتیں اہم ء ہنگی گپ ء جبرگشیتیت ء دیمیا کاریت۔

اے بابت ء آاملا ء آرزشت ء لہزانی نبشتہ رھبند ء بابت ء نبشتہ کنت:

”نبشنگ کنگ ءِ پءِ اے جبرسک لازم انت کہ نبشنگ کنگ آگہ زبان ءِ گلین جہل ءِ برزاں مہ زانت کم چہ کم اقتدر ستم بزانت کہ ہر کجام لوظ ءِ کہ آنبشنگ کنگ ءِ انت آئی ءِ مصدر چے انت، آئی ءِ راستیں املآچے بیم انت ءِ آئی ءِ پورگیں تلفظ یا گوشگ ءِ آواز چون انت آگہ آقدر مہ زانت گڑامنی عرض آئی ءِ خدمت ءِ ہمیش انت کہ آاول زبان ءِ املآ ءِ ہیل بکت ءِ پدا ادبگیں نبشنگ کنگ نبشنگ بکت تا کہ کسے چہ چائی ءِ خواری ءِ پاندگے زرت بکت چومہ بیت کہ چہ پاندگ ءِ گیشتر آ زبان ءِ نقصان بہ دنت“۔ (2)

ہمے لیکہ ءِ ردا آتی بحث ءِ دیما بران ءِ اومان ءِ شوکار ءِ نام ءِ وتی نبشنگ کنگیں اوٹی نمندی وڑیں نبشنگ کنگ ”کاگدے پءِ اومان ءِ شوکار ءِ ءِ تہا ماں بلوچی ءِ Noun ءِ Verb ءِ نبشنگ ءِ نامگال ءِ راگول الف ءِ نبشنگ کنگ ءِ بدل ءِ ہمزہ ءِ نبشنگ کنگ ءِ رھبند ءِ گیشناناں ءِ ”اومان“ ءِ املآ ءِ نبشنگ رھبند ءِ بابت ءِ شوکار، وانوک ءِ نبشنگ کارانی دلگوش ءِ گورکنان ءِ نبشنگ کنت:

”اومان ءِ نوشنگ کنگ ءِ ڈول یعنی طرز تحریر پیچیدہ ءِ تاں حدے ءِ کہ منی زانگ انت رد انت۔ پرچیکہ نوشنگ کنگ ءِ اے ڈول ءِ اسم فعل ءِ صورت خطی بدل بیت مثلاً کراچیا، عبدالکریم، قرآنا، مضمونا، وگیرہ وگیرہ، اے پسندیدگ نہ انت لفظانی صورت خطی باید انت کہ بدل مہ بیت انچوش کہ کراچی ءِ عبدالکریم ءِ قرآن ءِ، مضمون ءِ وگیرہ“ (3)

میرگل خان نصیر وتی املائی بحث ءِ تہا بلوچی ءِ راصوتی املآ براں Phonetic Orthography ءِ بنیاداں دیما آرگ ءِ پءِ یک توارے ءِ یک آبے ءِ زورگ ءِ ہا آب کہ چہ عربی زبان ءِ اسر ءِ سوب ءِ ماں بلوچی ءِ پترتنگ انت آہان ءِ کارمرزنہ کنگ ءِ بابت ءِ وتی ہمے نبشنگ کنگ ءِ تہا نبشنگ کنت:

”غ، خ، ص، ط، ظ، ث، بلوچی زبان ءِ حرف نہ انت ہر کجام لفظ کہ بلوچی انت یا بازیں گوشنگ ءِ نون بلوچی بوتگ آڑا ہا ڈولا نوشنگ کنگ لوٹیت کہ ماش گوشیں مثلاً گلام، حان، سہر، تریکہ، وارس، زلم“ (4)

میرگل خان نصیر ءِ دومی نبشنگ کنگ ”بلوچی املآ“ ءِ سرحال ءِ اومان ءِ فروری 1956 ءِ سال تاک ءِ چھاپ ءِ شنگ بیت کہ ایسی ءِ تہا آ ”اومان“ ءِ دسمبر 1955 ءِ تاک ءِ نبشنگ ءِ رھبند ءِ چک ءِ یک ایرادی چمشانکے دنت ءِ

ہمے تاک ء مراد ساحر ء چھاپ ء شنگ بوگیں آزمانک ”گرنڈ“ ء ر دیں املہا ہانی نشانبری ء کنت ء آھانی چکیں املہا ہاں نبشنتہ کنت ء دیما کارایت ء یک رندے پدانامگال ء گارگال ء نبشنتہ ء اصل رھبند ء گشینیٹ۔
 وتی ہمے بنشنتا نک ء تہا گوشگی ء نبشنتہی زبان ء تہا پرک ء بلوچی ء دو خاصیں Helping Verb بزاں انت ء انت
 ء گالانی اسل املہا ء گالوار ء گیشیانان ء نبشنتہ کنت:

”شما زان ات کہ ہر قوم ء ملک ء گوشگ ء ونوشنگ کنگ ء زبان ء تہا کمکیں فرقے است،
 مثال ء پے انگریزی ء بگر، انگریز گوشگ ء تہا (ر) ء نہ گوشنت مکہ نوشنگ اش ضرور کنت، واٹر،
 مدر، فادر، وگیرہ، ہمے ڈول ء مے بلوچی زبان ء تہا ہم باز انچشیں لفظ است انت، کہ ما گوشگ
 ء تہا مخفف اش کنیں مکہ نوشنگ کنگ ء باید انت کہ پورا لفظ نوشنگ بہ بیت مثلاً ”ن“ اردو ء
 (ہے) ایسی پورگ ء لفظ (انت) انت یعنی

انت، ہے آکئے انت؟
 انت، ہیں، آکئے انت؟“

(5)

ہمے پیماہ بلوچی ء جوڑینیوک بزان Conjunction ء ہاتر اھمزہ ء پیش (ء) ء بدل ء فارسی ء ”و“ ء
 گال ء کارمرزکنگ ء لیکہ ء دیما کارایت ء نبشنتہ کنت:

”لہتیں روچاں چہ مے براس ”و“ ء بدل ء ”ء“ ء سراپیشے دنیت پہ مثال چوکہ تر اسک بندیک ء
 گر پتار کنت ء آسرتی زند ء، پہ منی زانگ ء ہمے ڈول بلا سبب یک نوکیں زحتے ء توارکنگ
 انت۔ ہر کدینکہ فارسی واردو ء ”و“ ہمے ضرورت ء پورگ کنت کہ ماہ بلوچی ء لوٹیں گڑامن ہج
 چشیں سبے نہ گنداں کہ ما ”و“ ء یلہ بدیں کہ آھراھر فارسی واردو ونگیں مردے پہ آسانی ء ونت
 کنت وائی بدل ء ”ء“ نبشنگ بکنیں کہ نوکیں وڑو بیکاریں سردردیگے۔ منی ہیال ء اے زیادہ
 آسان وزوت پہم بیت کہ اگہ ماچونیشنگ بکنیں کہ ”تراسک بندیک وگر پتار کنت و آسرتی زند ء
 منی فیصلگ ایش انت کہ ما ”و“ ء بزوریں ”و“ ء بے سبب آزمانینگ ء یلہ بدیں“ (6)

پہ نبشنتہ ء رھبند ء دومی مستریں جیڑھ گالوارانی انت کہ کجام گالوار پہ معیاری ء منتگیں لبز انکی زبانی ء ہاتر ازورگ بہ

بیت بزاں یک گالوارے زورگ بہ بیت یاد رستیں گالواران ء ہور ء تورکنگ ء یک لبرانگی گالوارے اڑدیگ بہ بیت۔ اے بابت ء میرگل خان بلوچی ء کلیں گالوار ء ہند ء دمگانی لبر ء گالان ء زورگ ء کارمزکنگ ء یک آسان ء عام فہمیں لبرانگی زبانی ء جوڑکنگ ء ہاتراوتی ہیال ء لیکہاں درشان کنان ء نبشتہ کنت:

”آبلوچیگے کہ دیما مئے نبشتا تک ء قومگیں زبان جوڑبیت آتہنا یک علاقگ ویک بولکے ء زبان نہ بیت آدرستیں بلوچ قوم ء زبان بیت، آئی ء تہا براہوی وجدگالی ء لوزہم شامل بنت، مری دگی ء مشرقی بلوچی دکھوسگ وجمالیانی ردگالی ہم کیت چو بزانت کہ آبلوچیگے کہ مئے قومی زبان جوڑبوگا انت آردو ء پیمنیں یک عام فہمیں زبانی بیت کہ آہراہر علاقگ وہر بولک ء بلوچ پہ یک ڈول ء سرپند بنت، واننت ونبشتگ کنت، گڑاباید انت کہ مرچی ما کہ وتی قومی زبان ء بنیاداں ایڑکنگائیں اے حقیقتاں وتی دیما بداریں وتی گاماں ہمانیمگا چست بکنیں، اگہ نہ چونہ انت کہ مئے درستیں کوشش وتیل سوچگ وعیدریچگ ء ثمران یک ترندیں گواتے بارت۔“ (7)

آے لیکہ ء درشان ء یک رندے پداوتی شاعری ء کتاب ”گرنڈ“ ء تہاوتی نبشتہ کنگلیں پیشگال، ”منی شاعری ء شعرانی املا“ ء تہا ہم کنت:

”کہ گرنڈ ء زبان ء بنیادیک ہندی بولی ء سرا ایرنہ انت بلکن بلوچی ء سر ء انت۔ بلوچی بولیانی ہر لوزے کہ شاعری ء شاہیم ء پیلا کینگ منی گیتاراں من جا کینگ۔ بلوچی بولیاں چہ در اگن من دگہ لوزے زرتنگ تہ آگیشتر براہوی زبان ء لوزے بیت۔ بازیں پٹ وپولے ء چہ رند من اے ہبر ء سرار سنگاں کہ براہوی زبان ء صد ء تہ ء نودوز بلوچی اوگیشتر شکر بی بولیڈنگت“ (8)

میرگل خان ء نہ ایوکا بلوچی املا ء اڑ ء جنجالانی گیش ء گیوار ء بارہ ء نبشتہ صورت ء وتی کرد پیش داشتگ بلکن آئی ء زانت کار ء قلدکارانی دیواناں ہم بہر زرتنگ ء اے بابت ء وتی شور ء صلاح داتگ انت۔ اے درگت ء یک اہمیں دیوانے ”گسی ہاؤس“ ء نام ء زانگ بیت کہ اے دیوان 22 جولائی 1955 ء آغا عبدالکریم ء پاگوا جہی ماں کراچی ء گسی ہاؤس ء نندایت کہ ایشی ء تہا کراچی ء مکران ء زانیکار ء لبرانتانی ہواری ء شمال ء زانیکار ہم بہر

زور اُنت کہ آہانی جھگییری ء میر گل خان نصیر، محمد حسین عنقا ء ایدگہ کن انت ”کہ ہمے دیوان ء پہ بلوچی نبشتہ ء رھبند ء چار نوکیں گال ء، ء، ء، یں، گیشینگ ء دیما آرگ بنت“ (9)۔

اے درگت ء میر گل خان نصیر ء دومی مستریں کرد نیپ (نیشنل عوامی پارٹی) ء حکومت ء وھداں اوّلی بلوچی رسم الخط کانفرنس ء لوٹاھینگ انت کہ اے دوروچی کانفرنس یک ستمبر 1972 ء ماں کونٹہ ء برجاہ دارگ بیت کہ ایشی ء تہا پاکستان ء کلیں بلوچی زبان ء زانت کار ء کواسان ء بہرزورگ ء دعوت دینگ بیت کہ اے ”دوروچی کنونشن“ ء تہا آبلوچی زبان ء املائی اڑ ء جنجال ء رسم الخط ء بابت ء بحث ء تران کن انت ہمے کنونشن ء دیما تران کنان ء میر گل خان نصیر بلوچی رسم الخط ء املاء بابت ء وتیھیال ء لیکھاں درشان کنت ء گوشت:

”ہمدلیں براساں! میں آپ سب کا شکریہ ادا کرتا ہوں کہ آپ نے بلوچی زبان کی ترقی ء ترویج کیلئے اس کنونشن میں آکر حصہ لیا، اس دو یومیہ دیوان میں رومن کے حامی اور نسخ و تعلیق کے حامیوں نے جس پر خلوص اور نیک نیتی سے اپنے خیالات کا اظہار کیا مجھے اس پر فخر ہے کہ بلوچ دنیا کے کسی بھی قوم سے فہم و فہرست میں کم نہیں مجھے امید ہے کہ یہ قوم بھی دوسری قوموں کی طرح ترقی و خوشحالی سے ہمکنار ہوگی... میں آپ کی ان تجاویز کو ماہ اکتوبر میں بلوچستان کی صوبائی اسمبلی میں پیش کروں گا اور پھر انہیں آئین میں شامل کر دیا جائے گا۔ بعد ازاں آہستہ آہستہ اسکولوں میں درسی کتب رومن میں رائج کی جائیں گی۔ ہم چاہتے ہیں کہ بلوچی زبان سرکاری زبان ہو اور دفتری“ (10)

آدگہ گپے کہ کانفرنس ء آسرے بیت ء ناں پدا میر گل خان ء حکومت پشت کپ ایت۔ بلے بلوچی املاء رسم الخط ء جہدانی پڑ ء آبلوچی ء اوّلی لینگو تچ کانفرنس ء لوٹاھینوک زانگ بیت۔

میر گل خان نصیر ء دیما آرگیں املائی نظریہ“ ء گو ما بازیں لسانی زانکارے تپاک نہ دارایت ء خاص کن لسانی نبشتہ ء رھبند ء چک ء بازیں ایرادے گرگ بیت کہ آجتا تئیں لبران ء ہور ء یکجا کنت ء نبشتہ کنت چشکہ بولینگت“ (11) اے دو یا سے لبران ت کہ یکجا کنگ بوتگ انت کہ چہ ایشی ء نبشتانک وانا ک بیت ء ناں وانوک آسانی ء گوں سر پد بوت کنت چشیں بازیں مثالے میر صاحب ء املاء تہا دست کپ ایت۔ دومی ایراد ایش انت کہ آئی ء املاء تہا ہمزہ ء گیشتیں کار مرزی ہم گندگ ء کیت، سہمی آئی ء املا یکساں uniform نہ انت چشکہ شب

گروک ء حمل جننید ء تھا آعرنی ء آباں کارمرزنہ کنت وهدیکہ پدا ”گرند“ ء تھاایشان ء زورایت بلے اے درگت
ء آگرند ء پیشگال ء تھا اے دلیل ء دنت ء نبشته کنت کہ

”من ایثراکدی نہ گوشاں کہ منی نوشنگ ء وڈالمی شرانت منی یک تو جیلے آگن پسند بوت تہ واه

واہ، یک اڑے دیر بیت، آگن نہ تہ یلہ دیگی گران نہ انت“۔ (12)

اے میر گل خان نصیر ء لسانی، سماجی ء سیاسی شعور ء زانت ء سوب ات کہ آئی ء یک اہمیں وهدے ء
بزاں نبشته ء بنداتی دور ء اے اہمیں ء سنگینیں جیڑھ ء نیمگانہ نبشتہی صورت ء وگوش داتگ کہ چہ ایشی ء سوب ء یک
مزنیں املائی ء لسانی بحث ء ترانے ء بن ہشت ایبر بوت ء چہ صھے بحث ء ترانانی سوب ء ماں بلوچی ء بازیں املائی
نظریہ دیمآ آتک انت چشکہ سید املا، اکبر بارکزئی املا، حاجی عبدالقیوم املا، عبدالصمد امیری ء املا۔

آسر:

میر گل خان نصیر نہ ایوکا بلوچ راجی جنز ء سرکردیں سروک، بلوچی ء سرشاعر، تاکار، رجانکار، پٹ ء پولکار ء
راجد پتر نویس ء جہت ء زانگ ء پچارگ بیت بلکیں آئی ء شاعری ء کتاب ”گلبانگ“ نوکیں بلوچی شاعری ء اوڈی
کتاب ء میر گل خان ء بلوچی املا ء بحث ء اوڈی بنگیے کار انت۔ اوڈی بلوچی رسم الخط ء لینکو تیج کانفرنس لوٹاھینگ ء
کریڈٹ ہم میر صاحب ء راروت انت۔ بلوچی ء را یک معیاری لہز انکی زبانی ء جوڑکنگ ء درگت ء آئی ء قلمی،
علمی ء عملی جہدانی سوب بیت کہ بلوچی املا ء ہاترا یک لسانی ء املائی بحث ء ترانے ء بن ہشت ایبر بیت کہ اے
بحث داں مروچی ء گوں بازیں املائی نظریہ آں برجاہ انت۔

شوندات:

- 1- تحطانی، انور شاہ۔ املا، (ہوار) بلوچی زبان ۽ آکبت، جلد دو، رد ۽ بند، صبا دشتیاری، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتابچہ، 1998، تا کدیم: 221
- 2- نصیر، گل خان، بلوچی املا، (ہوار) بلوچی زبان ۽ آکبت، جلد دو، شوہاز ۽ رد ۽ بند، صبا دشتیاری، کراچی، سید ریفرنس کتابچہ، 1998، تا کدیم: 66
- 3- نصیر، گل خان، کا گدے پہ اومان ۽ شوکار ۽، (ہوار)، بلوچی زبان ۽ آکبت، جلد دو، تا کدیم: 155
- 4- ہمیش، تا کدیم: 156
- 5- ہمیش، تا کدیم: 156
- 6- نصیر، گل خان، بلوچی املا، (ہوار)، بلوچی زبان ۽ آکبت، جلد دو، تا کدیم: 67-68
- 7- ہمیش، تا کدیم: 66
- 8- نصیر، گل خان، منی شاعری ۽ شعرانی املا، (ہوار)، ماہ وطن دیوانگ این، شوہاز ۽ رد ۽ بند، یار جان بادی/ طاہر حکیم، بلوچی لہزائی دیوان کوئٹہ، 2014، تا کدیم: 30-31
- 9- سید ہاشمی، بلوچی سیاہگ ۽ راست نیسگ، گوادر، سید ہاشمی اکیڈمی، 2010، تا کدیم: 47
- 10- شاہوانی عبدالقادر، میر گل خان نصیر بحیثیت مورخ، محقق، ادیب (ہوار) میر گل خان نصیر: زندگی اور فن، رد ۽ بند، یار جان بادی/ طاہر حکیم بلوچ، کوئٹہ، بلوچی لہزائی دیوان، 2014، تا کدیم: 64-65
- 11- نصیر، گل خان، منی شاعری ۽ شعرانی املا، تا کدیم: 30
- 12- ہمیش، تا کدیم: 32

میر گل خان نصیر ء شاعری

محمد صادق صباؔ: لیکچرار، شعبہ بلوچی، جامعہ تربت بلوچستان
محمد عاصم زہیر: ایم فل اسکالر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان کوئٹہ

Abstract:

Mir Gul Khan Naseer is a very well known poet , politician of the poeple of Balochistan and the Balochi Literature. Much has been written and published about his didactic and revolutionary poetry.His poetry is replete with expressions like hunger ,empty stomach, shirtless poeple,darkness and oppression.It is often said that in Gul Khan's poetic dictionary one can hardly find expressions like rosy cheeks,intoxicated eyes and scented locks,however in this paper the other side and aspect of Mir Gul Khan Naseer's poetry has been discussed and it is been tried to bring forth the feelings and emotions Mir Gul Khan shaped into beautiful strings of words that he felt for his beloved. In this paper it is tried to prove that along with didactic and revolutionary poetry Mir Gul Khan Naseer has beautifully wrote romanctic poetry as well.

افلاطون ء بگرداں مرچی نیں نگدکاراں شعر ء لزانک ء سراوڑوڑیں لیکہ ء ہیال دیما آورتگ ء ہمے
بازیں لیکہ شعر ء مزن ء شاہیگان کنت۔ کسے ء تنیکہ چُشیں گپے دیما ایر نہ لُنگ کہ اودا شعر ء سر جمیں بالاد ء لوٹ پورا
بوٹگ انت ء دگہ گپ پیش نہ کپتگ بلکیں ہر نگدکار ء گپ ء لیکہ ء گوں شعر ء تہ ء گیشی اتلگ۔ ہمے کہ شعر ء
لزانک ء سراوڑوڑیں لیکہ ء ہیال دیما کنتیت ء شعر نہ اوشت ایت ء روان انت ہمدالزانک ء ایدگہ زانت (پمشکہ
ارسطو ء راجد پتر ء لزانک ء بارو ء ہمے گُشنگ کہ راجد پتر بس ہماوا کیہ ء ہما دروشم ء بیان کنت ء لزانک نوک کنت ء
آئی تہ ء گیشی ء مٹ ء بدلی کارایت) وتی راہ ء گیشینیت۔

”منی ممان ء شاعری رمکاری نہ انت کہ یک سربندے ء سر ء زرتگ نبشتہ کنناں ء بروئے

بلکیں شاعری بنگ (مضمون) ودی کنگ ء گوں هوار جبرگانى لہڑ ء چہرنگیں لبران ء یک درچنگیں زیرے ء تہ ء سورت دیگ ء نام انت۔ شاعر ء هر ڈولیں جبرگ بنت هما ڈیں لبر چہ آئی ء زبان ء درکپ انت ء شعر ء جاگ ء پوش انت۔ یہ درور چوش کہ یک شاعرے شر سورتیں زیتلے ء کنلین زلیانی بندیک انت ء شب ء روچ آئی ء جتائی ء آس ء سچگ ء انت۔ نی کہ آ شعرے پر بندایت گڈاں آئی ء شعر ء ماں ہم ہمے آس ء کھوش ودی بیت۔ پرچے کہ شعر ء لبر آئی ہاگر میں جبرگ ء چہرد انت۔ آوانی تہ ء اشک ء نوش مان بیت۔ تیر ء تپنگ ء ٹکاک ء جنگ ء پڑ ء ماں کپوکیں ٹپیانى کوکار ء پریات ء زار ء رنگ نہ بیت۔

من ایشراہم زاناں کہ شاعری بے اشک ء بوت نہ کنت ء اشک ء سیادی (تعلق) پہ کجام یک چیزے آنہ بستگ کانات ء سداں ندرگ انت کہ آوانی گندگ ء گوں شاعر ء وجدان ء سرا یک پڑکیں اسرے کپ ایت۔ 1“

میرگل خان نصیر شاعری ء ازم ء چہر پدیں ازمکارے بوتگ ء وتی شاعری ء کچ ء کیلو ء ہم چہ آشنا بوتگ ء کدی وتی جندے شاعری ء اسرجم ء مھکم نہ لیکیتگ ء۔ اے میرگل خان نصیر ء زانکارى بوتگ کہ کدی آئی چشیں گپے دیمانہ آرتگ کہ اود ازم ء تہ ء پونگی ء نزوری گندگ ء بیٹ۔ مزین نبشہ کارانى مزنی ء اولی نشانی ہمیش انت کہ آ کدی چشیں گپے ایر نہ کناں کہ آگپ ء پدگہ گپ پشت مہ کپ ایت بلکیں ہرگپ ء گوں نوکتریں بحث ء باوست ودی کنت ہمے زانکارى ء سرپدی ماراگل خان نصیر ء کرا گندگ بیت پمشکہ شعری ازم ء رد ء وتی شاعری ء باروانبشہ کنت کہ

”کدی کدی منی جند ء ہم شک کپ ایت بلکیں من ناوشیں کارے کنگ ء آں ء چہ شاعری ء راہ ء راھبند ان گسر کپنگاں، پرچے کہ شاعری زیبا ء بارگیں گمان ء نازرک ء وش تاہیں اومانانى شکل ء وش تواریں لبرانانى تہ ء پدرا کنگ ء نام انت۔ شاعری ء گوں توپ ء بمبانی زریب ء زراب، ٹینک ء بمب گواریں بالی گرابانى گتر ء گار ء تیرانى شیک ء شاکاں گوں چہ کار۔“ 2

راجدپتری شگردارى (Historical Criticism) ء رد اشعر ء ابید شاعر ء اھد ء باریک ء آئی زند

۽ سپر ارزشت ديگ بيت گد آوتى شعري سفر ۽ هماساهتاں بندات کنت که بلوچي نوکين دور ۽ شاعري ۽ وتى بنداتي سپر ۽ بيت۔

”بلوچي نوکين شاعري ۽ راجه نوکين درشاني رنگ ۽ داب ۽ آشنا کنگ ۽ مير نصير ۽ کردجني ارز شته دارايت، چد ۽ پيسر بلوچي شاعري ۽ يک تنگين کار پڑے (محدود دائره) ۽ ته ۽ وتى درشاني گرت بلے آئی ۽ ايشي ۽ راجه پنگي ۽ ازمي سرشون ۽ نوکين راه ۽ دراں آشنا گرت،، 3

شاعري ۽ موسم ۽ سيادي نه سدوکين ترانگے که موسم ۽ زينتاني مٹ ۽ بدلي ۽ گون شاعري هم وتى رنگ ۽ مارشال مٹ کنت ۽ وت ۽ نوک پيشدارايت ۽ مير نصير ۽ شاعري ۽ اهد ۽ موسم ۽ جاوردگه بوتگ انت ۽ آهد ۽ تياب ۽ زمين ريکال چپا داتنگين ناشي ۽ چپا کوهاني شم ۽ رنگين زرگوات ۽ توار ۽ کوکار بزر بوتگ انت ۽ کنوش ۽ گشے آسے بندوک بوتگ ۽ چاگرد ۽ هر پهنا تاں سوچاں بوتگ انت ۽ وڑوڑيس ۽ گنگين جاوراني ته ۽ آئی زندگوزان بوتگ۔

”پمشکه آئی ۽ شاعري ۽ ته ۽ اندري مارشال زيات دري ۽ راجي اصلاحي رنگ گندگ بيت۔
همه اصلاحي ۽ راجي آگاهي ۽ تپاکی پنت ۽ ٹوکاني سبب ۽ بازاه ۽ آئی ۽ شاعري ۽ رنگ واعظانه ۽ خطيبانه (Didactic) هم گندگ بيت بلے اے تو امين جاور حال اگاں هماز مانگ ۽ چاگردى زندمان ۽ پزدر ۽ چارگ ۽ ٹپاسگ به بنت ته بلوچي شاعري ۽ هماز مانگ ۽ لس تب ۽ مزاج ۽ پد ۽ مير نصير ملامت کنگ نه بيت“۔ 4

چوناها ازم ۽ وتى دنيايے ۽ اينچو کسان ۽ لگ هم نه انت که ما به گوشين که زيباني ۽ ڈولداري ۽ کسه به بيت ۽ ايشي ۽ ابیدرگه بنگپ ۽ هيال ازم ۽ گوناپاں مه بيت که زيباني ۽ ڈولداري ۽ ته ۽ انچو بو ۽ باس هست ۽ دگه جاه ۽ گندگ نه بيت بزاں اے ازم ۽ مزني انت که زندمان ۽ يک پهنا ته ديما نيارايت بلکين هر موسم ۽ کسه ۽ کنت۔

”اگاں يک ”ازم“ تي زند ۽ اڑ ۽ جنجالاں ڈالچا ربکنت گد ازاں آ ”ازم“ نه انت بلکين يک انجين ليپو که که يا ۽ مردم ۽ وتى جند ۽ چه چاگرد ۽ سماجي فرض ۽ اگده ۽ آجو کنگ لوٹ ايت يا که گروه يے سرجين راج ۽ سماج ۽ واپينگ ۽ واهگدار انت۔ گل خان نصير ۽ وتى گشترين پشگالاني ته ۽ همے گپ تنگي ۽ درشان گنگ که شاعري يا ازم بايد انت که لهته بيکارين مردمانی“

سیاہت تیری“ ء وسیلہ مہ بیت بلکیں زند ء دُر ایں درد ء ویلاں بہ مارایت ء نوکیں دگ ء راہ
پیداک بہ کنت“ 5۔

بلوچی لہز انک ء تنیکہ میر گل خان نصیر ء شاعری ء سراچے رنیں گپ ء تران بوتگ آتہنا ء گیشتر آئی جنگی
شاعری ء از می بالاد ء کچ ء کساس چے انت ء جنگی شاعری ء ایوک بنگپ ء سر راہ رواجی گشے تران گندگ بیت۔
ء کچھی ازم ء آئی شاعری ء ابید میر نصیر ء مہراکی شاعری ء دستونک ء سرا آرگلیں گپ ء لیکہ گندگ نہ بیت کہ کننگ
لوٹ ایت ء باندا لہش انت کہ یک ازم کارے ء سرا گپ کننگ بیت گڈاں اودا آئی سر جمیں ساچشتی سپرد یما کننگ بہ
بیت ء ہے سر جمیں شاپشتاں چہ آئی ازم گیشینگ بہ بیت گڈاں ماگشت کن ایں میر گل خان نصیر چے ہمیں شاعرے۔

”میر نصیر چوش کہ سیاسی پڑدرے دارایت پمشکہ آئی ء گشتر یں نگد کاراں آئی ء شاعری ء
سیاسی ء چاگردی گواچن نویسی ء پہنات دیم ء آورتگ انت بلے انچوش سما بیت کہ میر نصیر ء یہ
وتی دلی مارشت ء مہراکی ہل ء واہگانی درشان ء دستونک ء تہر گچین گرتگ۔ آئی ء دستونک
کس ربیتی عشقی رنگ ء درشان ء تہ ء انت۔ آیک انجیں دلے دارایت کہ شیکے وتی ڈبھہ، راج
ء اُلس ء پدمنتگی ء سچ ایت ء پاہار کارایت تہ دومی نیمگ ء یہ وتی مہرانی دوستدار ء گند ء نند
ء نیاد، ناز ء ادا، سیاہ ء بزیں بریکانی وشیں بو ء جتائی ء زہیرانی آس ء سچ ایت ء پلپٹ ایت،

ہر کجا باں من ای سرگشتہ مقابل گوں کچ ء
تومن ء گنگ ء زُبان بستگ ء لاچار کنے

اومنی دل! تو نصیر ء گوں پہ چے ڈرتہ بدی
چونہ زانے کہ جہانے چہ گماں بارکنے 6

میر گل خان نصیر ء مہراکی شاعری ء تہ ء انجیں دردے ء مارشتے درپش ایت گمان بیت کہ وتی دوستدار ء
یا تانی کسے ء چودر چکی تاکے ء سٹنگ ء پربونگیں ڈبھی داستانے وتی شعری گونا پاپاں زہیرو کے الہان کننگ ء انت۔

دل گنویں گُجا ء تو پولے
من زہیرانی مُج مُجانی ء

روح من پکرانی گار انت توپان ء
شپ من دردانی سوزمانی ء 7

جی زہیرانی دل ہوس ناکیں
من مجاں گار انت شاعری گویا کیں

بال گنگ درنگانی کپوت سبزیں
دہشت ء یہاں پہ گز بنا کیں

شادہ یک وابے ات اطلانی
کے پد ء گندیت ءے ماں دہاں ڈاکیں

بیا کہ رُژنائیں جلگہ کور دیم انت
بیا کہ ہون سہر انت دیدہ گمنائیں 8

شاعری ء مستریں منصب آئی شعری جمالیات انت ء وانوک ارواہ ء ایرکپگ ء وتی کنگ انت۔ اگاں
شعر ء تہ ء اے سپت نہ بوت گڈاں ایدگہ دُستیں شری ء آئی ء سو بمد نہ کنت ء شعر ء گپ ء نیام ء کٹکے رنگ
المی انت۔

وانوکانی کڑا شعر ء اولی شری ایش انت کہ شعر ء بنگ آئی ء شریں دروشے ء سر بہ بیت۔ لپ
کار ء زانت ء زانش ء تہ ء چنکس مزنی ء شاہیگانی ہست بلے بازیں چہد ء پد ہم ماتجر بہ ء چہ
آشامہ بنیں گڈاں شعر ء بے سوب گش ایں۔۔۔ ایشی مانا اے نہ انت آشعر ء مازوت سر پد
بنیں آشر انت ء ہما شعر کہ کہ زوت سر پدمہ بنیں گڈاں ہراب انت۔ اے راست انت کہ شعر
ء زوت ماسر پد بہ بنیں اے شری یے بلے بوت کنت شعر ء تہ دگہ ہم ہرابی بیت کہ اے شری ء

رَدبکن یا کہ شعر ۽ بٹپہ انچو لگتھماں بہ بیت آئی ۽ چہ کس دلگوش ہم مہ دنت ۽ اگاں شعر ۽ ماڑوت
 سر پدمہ بنیں گڈاں ایشی مانا ایش انت کہ لپہ کار ۽ شعر ۽ تہ ۽ اینکس گوناپ کٹی گنگ کہ کیس
 گشت ۽ مئے واستہ سر پدمہ بونگ گران انت۔ اے رنگ ۽ ماشعر ۽ سراچے ہڈ ۽ جیڑاں گڈاں
 شعر گیشتر لڑت ۽ وشی دنت ۽ ایشی تہ ۽ ہر وھد ۽ نوکیت ۽ زیبائی گندگ ۽ کنیت۔ 9

اگاں ماے لیکہ ۽ دیما بہ کنیں گڈاں میر گل خان نصیر ۽ شاعری ۽ تہ ۽ اے زوری گندگ ۽ کنیت کہ وانوک
 ۽ راجیڑگ ۽ ہیال کنگ ۽ حق ۽ تیج گیت کہ آئی جہدھے بوتگ کہ منی ساچشتاں اولی رند ۽ وانگ ۽ گوں وانوک شعر
 ۽ سر پدمہ بیت۔ بہ گندے تھی یے بلے شعر ۽ واستہ گیشتریں نگد کارانی لیکھاں مزنیں از می پونگی یے۔

”منی ہیال ۽ آئی ۽ ہادرتیں پر بند کہ آھانی تہ ۽ از مگری دوشم ۽ زیبائی کمتر ۽ سیاسی گشتانک
 ۽ رنگ گیشتر انت یک وھدے سر تگ بنت۔ دریا تیں ہھے سیاسی گشتانک نمونہ میں شعرا نی تہ ۽
 نصیر ۽ فیض احمد فیض ۽ ڈول ۽ کمیں رنگ ریزی بکتیں تاکہ آکور ۽ دامن ۽ رستگیں شنگریں گڑ
 ۽ ڈول ۽ دائم سبز ۽ میران بوتیں انت۔“ 10

آسر:

ماگشت کن ایں کہ میر گل خان نصیر شازی ۽ سر جمیں لوٹاں چہ آشنا ۽ سر پدیں شازے بوتگ بلے آئی
 ہمگر نچی لبز انک ۽ گوں ابید چا گردی ۽ راجمانی زند ۽ لیکھاں بوتگ ۽ گیشتر راجمانی کارانی تہ ۽ سپر ۽ بوتگ کہ زند ۽
 گیشتر بہر گوں قید ۽ زنداناں گوستگ ۽ ہھے دردانی اثر ۽ آئی شیر گنگ ۽ وھداں سر جمیں راج وتی وانوک ۽
 گوشداروک سر پدمہ بوتگ ۽ پہ دُرستاں ۽ گنگ ۽ جہدے گنگ ۽ ہھے لیکہ ۽ لوٹانی ردا آئی شیر ۽ راندری (داخلی)
 کیپ ۽ موجاں ایر کنگ نہ لوٹ اتگ کہ گیشتریں شازی دری (خارجی) لوٹانی پدازندگ گنگ۔

شوندا ت:

- 1:- نصير، ميرگل خان، گوشنگي هبر، ماهتاك بلوچي، 1986، تاكديم 6-
- 2:- هميش، تاكديم 5-
- 3:- مهر، رحيم، گل خان نصير ۽ شاعري ۽ آديتڪ ۽، تاكبيند مړورد، جولائي، 2013، تاكديم 32-
- 4:- هميش، تاكديم 33-
- 5:- دشتياري، صباء، انگريں واھگ، سيدھاشمي ريفرنس كتا بجاھ لياري كراچي، 1999، تاكديم 102, 103-
- 6:- مهر، رحيم، گل خان نصير ۽ شاعري ۽ آديتڪ ۽، تاكبيند مړورد، جولائي، 2013، تاكديم 36-
- 7:- نصير، ميرگل خان، پرننگ، بلوچي اكيڊمي كوئٽ، تاكديم 74, 75-
- 8:- هميش، تاكديم 88, 89-
- 9:- صديقي، عقيل احمد، جديد اردو نظم نظريه و عمل، بيڪن رڪس لاھور، 2014، تاكديم 133-
- 10:- آزا ت، صديقي، تبتا پين تران، سيدھاشمي اكاڊمي امارا ت، تاكديم 78-

منیر احمد بادینی ۽ گدارانی زوکی رنگ ۽ دروشم

محمد شریف میر

لیکچرار شعبہ بلوچی، جامعہ تربت بلوچستان

Abstract:

The literary development of modern Balochi novel opened the door for different styles, techniques and topics for the literary men. The journey was started by "Sayad Zahoor Shah Hashumi" with the novel named "NAZUK" and then the trend was developed by the later novelists, but still today Balochi novel is considered young and a new experience. This paper focuses the analytical study of sexual aspect of Munir Ahmed Badini's novels. The paper shows that Munir Ahmed Badini is the only writer in the field of Balochi novel who focuses the sex and its psychological aspects in the modern balochi novel.

بلوچی گدار ۽ دور ۽ باری ۽ اگاں ما بچاراں گڑاما ہے آس ۽ سر باں کہ بلوچی لہز انک ۽ گدار نویسی ۽ بندات 1976ء گول نازک ۽ ہشتہ ۽ بیت انت ۽ ہے رنگ ۽ دیروئی کنان ۽ تاں مرچی کیت ۽ سر بیت انت، ہے کسانیں دور ۽ باری ۽ بازیں سر حالانی سرانہشتہ کنگ بوتگ کہ ہے سر حالانی تہا زوکی سر حال ہم ہوار انت، بلے اے تک ۽ واجہ منیر احمد بادینی در ستاں چہ مستریں نام انت کہ آئی ۽ حاصلیں وڑا ہے نیمگ ۽ دلگوشی دانگ ۽ بازیں زوکی جیڑھان ۽ وتی گدارانی بن گپ جوڑ کرتگ، آدگہ گپے کہ بلوچی لہز انک ۽ تہا ۽ حاصلیں وڑا دانک ۽ تہا ہے زوکی جیڑھان تاں انون ۽ جوانیں وڑے ۽ جاگہ نہ کرتگ۔

دگہ یک ہبرے ایش ہم است انت کہ مئے وانوک ہم انگت ۽ زوکی جیڑھانی سرانہشتہ کنگ ۽ ”فحاشی“ پوہ بوگ ۽ انت، باند ہمیش انت کہ مازوکیات ۽ ”فحاشی“ ۽ ہور ۽ تور ملناں پرچہ کہ دوئیں جتا جتا نہیں بنگ انت ۽ لہز انک ۽ تہا زوکیات ۽ مول ۽ مراد ”فحاشی“ نہ انت، نی جست ایش انت کہ زوکیات چے ۽؟
زوکی چے ۽؟

زوک ۽ بابت ۽ بستر ڈکشنری ۽ تہا نیشہ انت کہ

”مردین یا جنین بونگ ۽ بود ۽ لائق یا ہمارائیں مردینی یا جینی بود کہ آدوینیاں یک دوہمی ۽ جتا کنت“ (1)

پدا ہے لوز گنج ۽ تہا دیم ترانیشہ انت کہ

”ہمارائیں کار ۽ کرد کہ آمد ۽ جنین ۽ آسودگی ۽ علت ۽ سبب جوڈ ہاں (زوک حساب ۽) (2)

زوک یا ”sex“ ۽ بابت ۽ آکسفورڈ ڈکشنری ۽ تہا نیشہ انت کہ

”جینی مردینی آعضاہانی پرک ۽ پتاوت کہ آیک دوہمی ۽ راجتا کن انت“ (3)

بلے اے بابت ۽ واجو ٹونی لیک کہ آزوکیات ۽ چا گردی زانتانی مزین زانت کارے اے بابت ۽ نیشہ کنت کہ

”زوک ۽ بزانت مردینی ۽ جینی آعضاہان ۽ پادکنگ نیا کارمرزکنگ تاکہ زہگ ۽ اولادودی کنگ بیت

انت“ (4)

اے بابت ۽ آکسفورڈ لرنلوز گنج ۽ نیشہ انت کہ

”مردیا جنین بونگ ۽ بستار یا ہمارا ہیں مرد ۽ جنین ۽ بدنی ہواری“ (5)

اے بابت ۽ اردو ۽ نام داریں لوز گنج فیروز اللغات ۽ تہا نیشہ انت

”مردیا جنین بونگ یا پے پدربچ ۽ ودینگ ۽ مرد ۽ جنین ۽ ہوار بونگ“ (6)

انسانی زند ۽ دیمروئی ۽ ہمراہی ۽ وہدے لبرزاتک دیمروئی کنان بیت انت گڈا آئی ۽ تہا بازیں زوک جیڑھ دیم ۽ آہان

ہاں، کہ آمارا بازیں رنگ ۽ دروشم ۽ گندگ ۽ کاہاں پے دروردستان، گیدی کسہ، گدار ۽ آزمانک، بلے وہد ۽ گوست ۽

ہمراہی ۽ بازیں نیشہ کارزوک جیڑھانی سرانیشہ کنگ ۽ بدل ۽ فحاشی (Pornography) ۽ نیمگ ۽ وتی دیم ۽ دیاں ۽

فحاشی ۽ دروشم ۽ نیشہ کنگ ۽ بندات کنان۔

نی ادا اے حسست پادکنیت کہ فحاشی ۽ بزانت چے انت؟

فحاشی چے ۽؟

اے بابت ۽ واجہ علی عباس جلاپوری نیشہ کنت کہ

”فحاشی ۽ لوز چفش ۽ درکپنگ کہ آئی ۽ مول ۽ مراد زوک جوزگان ۽ باہندونیک یا پادکنگ انت“ (7)

اے بابت ۽ اردو ۽ نام داریں لوز گنج فیروز اللغات ۽ تہا نیشہ انت کہ

”بے حیائیں گپ ء گال کنگ یا کہ مردینی ء جیننی واہگان ء باہند دیگ“ (8)

فحاشی ء بابت ء آکسفورڈ لرنرز ڈکشنری ء تہا نبشتہ انت کہ

”ہمادرائیں کتاب یا تا مرکہ آہانی چارگ ء چہ مردینی یا جیننی واہشت باہند کنناں“ (9)

ہے گپ ء را ایند گہ گیش ء گیوار کنناں ء علی عباس جلاپوری نبشتہ کنت کہ

”دخش نبشتہانی تہازند ء راستیان ء دورداران ء چٹ یک دروگیں ء حیالی عکسے پیش دارگ بیت انت کہ آئی

ء تہا ایوک ء زوکی آسودگی ء ابیدرگہ بچ مان نہ بیت انت ء چہ ایشی ء مردین ء جنین ہرود ء زوکی خیال ء لیکہانی تہا بڈ

وران بباں“ (10)

وہدے انسان ء زند ء تہا وانگ ء زانگ گیش بوان بیت انت گڈا آئی ء زند ء تہا نوک نوکیں علمی پڑا ہان

باں ء آشے آئی پدی ء دست مانیں علت ء سبب آئی بابت ء پگر جنان بیت انت کہ ہما کار کہ بوگ ء انت آہانی پشت ء

کجام اڈانداست انت یا کجام کار ء کرداں کہ آہانی سبب ء ہے کار بوگ ء انت، پرچہ کہ بنی آدم مدام پگر ء حیالیانی تہا

انت ء آاے ہم زانت کہ بچ کار میت مبانہ بیت انت ء ہمک کارے پشت ء دگہ بازیں کار کنوکانی دست مان بنت۔

بنکی حساب ء لبرانک ء تہا ہا کہ زوکی رنگ ء دروشمان ء دیم ء آرگ بوگ، آہانی مول ء مراد فحاشی نہ انت

بلکیں انسانی زند ء گوں بندوکیں بازیں تب زانتی (نفسیاتی) جیڑھاں ء دیم ء آرگ انت ء تب زانتی علم ء یک

حدے ء انسانی زند ء بازیں اڈانداں ء گیش ء گیوار کنگ ء کمک کرتگ، اگاں ماہے ردادوئیں گالبنداں بچاراں گڈا ما

ہے گشت کنناں کہ فحاشی ایوک ء مردم ء واہگ ء جوزگان ء باہند دنت ء مردم ء رادیم بہ حرابیانی نیگ ء بارت یا حرابیانی

بابت ء پگر ء خیال کنگ پرمانیت۔

ہے خبر ء را ما ایند گہ گیش ء گیوار کنناں گڈا ما ہے گشت کنناں کہ فحاشی مردم ء راستیانی بابت ء کم جیڑگ ء

پرمانیت، ء مردم ء یک حیالی دگنیابی ء تہا بارت ء مردم ہرود ء ایوک ء ردی ء حرابیانی بابت ء پگر ء خیال کنت۔

بلے اگاں مازوکیات ء بچاراں گڈا آمدام زند ء راستی ء تحلیان ء دیم ء کاریت ء مردم ء را جیڑگ ء پگر کنگ ء

پرمانیت، پدادومی نیگ ء اگاں ما بچاراں کہ ہے زوکی جیڑھانی پشت ء بازیں تب زانتی جیڑھ ہم ہوار انت کہ آدمرد ء

باتن ء لرنیناں ء جیڑگ ء پرما یاں کہ چوش پرچہ؟

کدی کدی مردم ہے زوکی بن گپانی سراوانگ ء پدہنچو زرے ء مان دنت ء بڈ روان بیت انت کہ مردم ء

وقتی سندنہ بیت انت، پرچہ کہ من ء تو ہم ہے چا گرد ء تہا زندگوار یگیاں ء بنی آدم ء بستار ء ہے گدار ء کارستانی رنگ ء من ء ء ترا ہم ہے رنگیں زوکی جیڑھ دیم ء کا یاں ء من ء اوں ہے اڈاندانی دیم پان بوت کناں، زوکی جیڑھان ء گیش ء گیوار کنگ ء چار ء تپاس ء تب زانتی ء یک مز نہیں کردے پیلہ کرتگ۔

اے بابت ء فضل الرحمان خان ڈاکٹر وحید قریشی ء حوالہ ء نبشتہ کنت کہ

”تب زانتی (نفسیات) ء وانگ ء چہ مئے نبشتہ کاراں اے مارا تگ کہ زوکی جوزگ حرامیں چیزا شے نہ

انت بلکیں انسانی زند ء بندات ء چہ ایشی ء رازور پردیان ء چیر ترینگ بوتگ، بلے نوں تب زانتی ء دیر وئی ء شایگانی ء چہ ایشی ء رازند ء بنگی راہ ء راہبند انی تہا ہوار کنگ بوتگ“ (11)

ماہے گپ ء گوں سد کاں کہ فاشی ء لہز انکی حساب ء زوکی بن گپ ء سرحال دو جتا جتا میں چیز انت ء

دو بیانی مول ء مراد ہم جتا انت، پرچہ کہ لہز انک ء تہا ہے رنگیں جیڑھان ء دیم ء آرگ ء مول ء مراد فاشی ء شنگ ء تالان کنگ نہ انت، بلکیں زند ء جیڑھ ء قلیان ء دیم ء آرگ انت۔

منیر احمد بادینی ء گدارانی زوکی بنگپ:

منیر احمد بادینی بولوچی لہز انک ء درستاں چہ زیات گدار نو یسیں نبشتہ کار انت، آزند ء ہمک بن گپ ء سرحال

ء سرائبشتہ کنت، پدادوہمی گپ ایش انت کہ آیک شل ء وئی نودر بری ء دور ء چہ نبشتہ کنان انت، بادینی وئی گدارانی تہا انسانی زند ء گوں بندوکیں ہمک زوکی بن گپاں ہوار کنت، پدورور، مشمت جنی، مردین ء مردین ء زوکی سیادی، جنین ء جنین ء زوکی سیادی، مہر ء ایناری، سیاہ کاری ء دیم سیاہی، سریت، یارداروکائی ء دگہ بازیں زوکی ء تب زانتی (نفسیاتی) جیڑھ ء بن گپ ہوار انت۔

منیر احمد بادینی یک گلگدار ء ء تہا گوشت کہ:

”من نبشتہ کنگ ء و ہد ء بچ بر اے حیاں نہ کنان کہ، من ہرچی نبشتہ کنگاوں، وانوک یا شرگدار

ایشاں دوست داریت یا ناں، بلکیں من نبشتہ کنگ ء و ہد ء ایوک ء وئی کتھار سز ء کنان، ہرچی

کہ من پگر کنان، ہماوڈ من نبشتہ کنان“ (12)

ایشی ء مول ء مراد ایش انت کہ منیر احمد بادینی اے پگر نہ کنت کہ من ہما زوکی جیڑھانی سرا کہ نبشتہ کنگ ء

اوں چا گرد ء تہا منی وانوک یا منی شرگدار ہے رنگیں بن گپاں دوست نداراں، یا ما ایش بگشاں کہ آئی ء ذہن ہمک رنگ

ء کہ پگر کنت آہمارنگ ء نبشتہ کنت، پرچہ کہ منی خیال ء ساچشت ء گیش ء گیوار کنگ ء آئی ء سراجت ء تراں کنگ
شرگدار ء کارنت کہ ساچشت چنکس لبرانکی لوٹ ء گزراں پیلہ کنگ ء انت۔

منیر احمد بادی بی اولی بلوچی گدار نویس انت کہ آئی ء جنین ء جنینانی زوکی سیالیانی (لزبین) سرحال ء سراجتہ کرتگ، چہ
بادینی ء ساری بلوچی گدار ء تہمارا اے وڈین سرحال گندگ ء نمیت انت۔

”مرک ء جاوراں مہر“ منیر احمد بادی بی ء ہے سرحال ء سراجتہ کرتگیں یک جوانیں گدارے کہ اے
گدارے وانگ ء چہ وانوک ء زہن ء بازیں جست وتی سراجت کناں، کہ اچ ہمایان یکے ایش بوت کنت کہ
گدارے کارست ”حمیدہ“ ء وتی مرد ”نعت“ ء بیرانی ء اتیکس ڈکھ نہ بیت انت بلے آئی ء راوتی دزگوہار ”ع“ ء گوں
لوچ ء گلڑ و پسگ ء اتیکس تاہیر ء وٹی رسیت انت۔
بیاہے گدار ء لہتیں رداں ء پہ درور چاراں۔

”بلکنا آئی ہے سبک بونگ ء احساس ات کہ گونگیں شپ ء آ یک وابے
دیت، واب ء تہا آدیت کہ ”ع“ ء سرون ء اوشنوک انت، ”ع“ استھان ء واب انت
، آئی گور ء سراجت پومپ ء پیہیں گور ء نشان برز ء جال بوان انت ء آئی نازکیں دست بر آئی
گور ایر انت ء آساہ گران انت، کدی برز ء کدی جال، ۔۔۔، آدریہہ کنت ء تاں دیر ء واب
نہ کپیت بلے پدا آوتی دل ء تسلادت کہ آروت گوں ”ع“ ء ملیت و ہدیکہ ”نعت“ حج ء روت
انت۔

”نعت“ ء زوت روگی انت۔“ (13)

حمیدہ ء یک تب زانتی نادرہی یے گون انت کہ من جنین ء بدل ء مردینے بوتیناں، آئی ء ہمک واہگ ء
پشدر ء زال بولانی بدن ء چہ آہوکیں تام ء چش انت کہ آئی ء راگوں جنکاں بگل ماں بگل بونگ ء یکجاہ بونگ ء زیات
مذگ کیت انت ء آئی ء نادرانی آئی ء رابارت ”ع“ ء بگل ء واپینیت۔

حمیدہ ء واب گندگ بنکی حساب ء آئی ء ذہن ء پدی ء نندوکیں ہما خیال انت یا ماہے بگشاں زیات و شتر
بیت کہ ہما وڈ کہ آکنگ یا بونگ لوٹیت آواب ء دروشم ء حمیدہ ء دیم ء کاہاں، بازیں و ہد ء مردم ء واہگ ء لیکہ ہچو برز
رواں کہ مردم آگہیں چماں گوں ہم واب گندیت۔

بدکیت ء آوتی ہے زء غصگ ء دگر رنگ ء دروشمے ء دیم ء کاریت، چوناہا تب زانتانی گشگ انت کہ مردم یا بنی آدم ہمارنگ ء کہوتی بازیں جوزگان ء چیردنت یا زور پردنت کہ آچیرتر آں بلے آچیرترگ ء بدل ءوتی سر ء پد دگر گراہے کشاں، ہے رنگ گوں گدار ء کارست حمیدہ ء بونگ ء انت، حمیدہ ء واہگ انت کہ آوتی ہے واہگاں پد رمہ کنت بلے ماہے گنداں کہ آوتی ہے ناراضی ء تہ جتی ء گوں ”ع“ ء لوج ء لگڑ و پسگ ء درکنگ ء بے سو میں جہدے کنت۔

مینیر احمد بادی نی بچک دوستی ء بن گپ ء سراہم نبشہ کنت، اگاں ارتی ء بچارے چولز بین کارستان ہے رنگیں کارست ہم مئے چاگرد ء است ء ساڈی انت کہ آ مردین انت بلے آہاں ء گوں وتی زو کاں مہر، محبت ء وپت ء و اب ء سک شوک انت، اے رنگیں کارستان ء گوں وتی حلاپیں زو کاں وپت ء و اب ء ہیچ وڈیں چشم ء نہ رسیت، ء ہے مردمانی یا ہے رنگیں مردین آدمانی مدام جہد ہمیش بیت انت کہ آ گوں وتی زو کاں یک جاہ ء ہوار بیاں ء وتی تب ء وش بکناں، ہنجو کہ من ساری ء گشت کہ ہے رنگیں زو کی جیڑھان ء بازیں مردماں بزاں زانت کاراں تب زانتی جیڑھ گوشنگ بلے بازیں زانت کارانی لیکہ ایش انت کہ اے تب زانتی جیڑھ نہ انت، بلے ہے رنگیں زو کی جیڑھ مدام کسہ، داستاں ء گدارانی بن گپ بونگاں۔

مینیر احمد بادی نی ء گدار ”جی ہما دور ء جی ہما باری، کسہ ذامرد بادشاہ ء“ ء کارست زامرد ء گوں ہما ویل کہ باں اچ آہاں وانوک ء اے گمان بیت انت کہ زامرد ء ہے خاطر سور نہ کرتگ کہ آئی ء راگوں کسانیں بچکاں مہر انت، ء آ مدام ہے جہد ء کنت کہ آ گوں کسانیں بچکاں ہوار بیت ء گوں آہاں وت ء راہوار لیٹ بدال، ء ہے رنگیں کاراں گوں زامرد ء باز مزگ کیت انت، ہے گدار ء تہما ہے گنداں کہوتی قید ء بند ء دور ء باری ء ہم زامرد و ہدے چہ ڈپٹی کشنر ء گیسٹ ہاوس ء درکیت ء دیم پہ آبادی ء روت گڈا آ جہد کنت کہ آ گوں کسانیں بچکاں سہل ء تران بکنت، ء آہے رنگ ء ہم کنت، ارتی ء بچارے زامرد ء دراہیں سر ء پرانی پشت ء آئی ء زہن ء پدی ء ہب ء واہگ انت۔

بیا ہے گداری ء لہتیں رداں جہل ء چاراں۔

”پدانہ زاناں حاکم ء چے خیال احت کہ آرکیبانی سراوشات ء و ہدیکہ ورناء اسپ

اچ آئی نزیک بوت تو آ دور کرت ء وتارا اسپ تا چینیوک ء بگل ء تہاشانت۔۔۔ کدی حاکم

ورناء سرا کدی ورننا حاکم ء سرا حاکم جال ء“ (17)

مینیر احمد بادی نی ہے رنگیں چاگردی نادرہیاں مدام دیم ء کاریت، بلے اے درگت ء آئی ء جوانی ایش

انت کہ آاے پگرنہ کنت کہ آئی ء کارست بادشاہ انت یاوزیر، حاکم انت یا کہ گدا، پرچہ کہ ہے رنگیں نادراہی ہمک مردم ء رابوت کنت، حاکم، شاہ ء بادشاہ چہ ہے نادراہی ء زوکی جیڑھاں آجوء آزات نہ انت، بازیں و ہد ء ماہے دیستگ کہ بازیں نبشنتہ کار کہ نبشنتہ کنگ ء بیت انت گدا آئی ء جہد ہمیش بیت انت کہ ہما کارست کہ آہانی بابت ء آنشنتہ کنگ ء انت آگوں چچ کس ء زند ء گوں ہمدپ مہ باں، پدا بازیں و ہد ء ماہے ہم دیستگ کہ بازیں کسہ نویس گوں آجوتی ء نبشنتہ کرت نہ کنت ء مدام ممنوع ء غیر ممنوعہ ہنگپانی جیڑھ ء گڈ ء معجانی تھا کپنگ انت، بلے منیر احمد بادینی ء کر اماراے گڈ ء منج گنگ ء نیت انت، آو ہدے کہ نبشنتہ کنت گڈا گوں دلجی ء نبشنتہ کنت، آئی ء نبشنتہ آں چہ ماراہے گنگ ء کیت انت کہ وتی کارستاں گوں دلجی ء گچین کنت ء کوئی ء من کئے ء تہا نہ کپیت کہ منی کارست کئے بیت ء کئے مہ بیت۔

منیر احمد بادینی چا گردی سیاہ کاریاں ہم وتی بن گپ جوڑ کنت آدگہ گپے کہ آئی ء کارست چا گرد ء گوں یا وتی زند ء گوں ایڈ جسٹ نہ باں ء مدام مارانت کہ آنا سرجم انت۔

منیر احمد بادینی ء گدار ”شپ ء چم“ ہے جاورانی یک جوانیں درورے، کہ آئی تھا گدار ء کارست ڈپٹی کمشنر چہ وتی جن ء دلجم نہ انت ء یک گریب ء نیز گاریں جنکے کہ آگوں وتی علاقہ ء مردماں ڈپٹی کمشنر ء کارگس ء راشن ء پنڈ ء مومور ء کیت گڈا ڈپٹی کمشنر ء دوست بیت، ہے گدارے تھا ڈپٹی کمشنر ء کارندہ کہ ہے جنک ء واجہ ء لوگ ء بارت، وانوک ء گوں وتی لگانڈ کاری ء کمینہ گری ء ہنچو حیران کنت کہ مردم ء بکٹو بیت انت کہ سرکاری کارندہ پہ وتی واجہ کار ء مستر آں چے چے کنناں، گدار ء ہے رنگیں سر ء پروانوک ء انسانی زند ء بے رحمی ء بابت ء چٹا بکہ کنناں، رند ء آہے جنک ء وتی لوگ ء بارت ء گوں آئی ء وتی دیم ء سیاہ کنت، بلے گدارے جوان ء گڑینوکیں ہبرایش انت کہ کارست بزاں ڈپٹی کمشنر ء ضمیر ء باتن آئی ء را مجبور کنناں کہ آہے جنک ء وتی لوگ ء نوکر بکنت تاکہ آگوں آئی ء نزدیک بیت انت، بلے کارست ء کمینہ گری ء بدکاری آڑا انگت ء لاچار کنناں ء آتی دیم ء گوں نوکر ء سیاہ کنت کہ آئی ء آسر ء جنک ء لاپ ء آئی ء کوٹک مان بیت انت، ارتی ء اگاں بچارے ہے لاپ پڑی انت کہ جنک ء کاریت ء ڈپٹی کمشنر ء لوگ ء سر کنت۔

بیانہے گدار ء بہتیں رداں چاراں کہ گدار نویس ء چون کسہ ء رادیم ء برنگ۔

”وہدیکہ منی دست ء اے گناہ بوت گڑا من ”م“ ء گشت کہ من ترا سیر کنیں ء ”م“

ہم پہ ایسی بلکنا راضی بونگ ات کہ من آڑا سیر بکنیں کہ منے ہما گناہ کہ آئی ”لاپ پری“ ء
صورت ء پدرات و تاں و تیان بیت۔۔۔۔۔، ”م“ آئی ماس بیت ء من آئی پس“ (18)

اے گدار ء دل سرینو کیں جاور ہمانت کہ گدار ء کارست ڈپٹی کمشنر انسانی واہگ ء آئی ء زوکی تلب کہ آئی
ء ہمار دیاں پر ماہاں کہ آہاں ء مردم بچ رنگ ء داشت کرت نہ کنت بلے انسان ء رامدام وتی کرتگیں کارانی سراپشیمانی
بیت انت، گدار کہ دیم ء روت گڈا کارست وتی بدی ء سیاہ کاری ء گڈی سیم سراں روت ء سر بیت انت، بیاسے و ہدے
نادرگاں کمیں چاراں۔

”من آئی چمانی تہاوت سپردگی ء پیمیں جزبگ ء بلکنا اولی وار گندگ ء

اتاں۔۔۔۔۔، پدامن آڑا وتی بگل ء گپت، آچٹ الف منی دیم ء اوشنوک ات۔

”چاپ بچناں“

”نہ“

”پرچے“

”بس من ترا انچش چاراں، تو انچش شرے“

”تئی مرضی، آوتار امنی بگل ء تہا دوردات“

”من نہ زانت کہ من چے بکناں“ (19)

منیر احمد بادینی ء گدار ”من سراں یا کہ تو بمر“ ء کارست ہم باز عجب انت، شمال ء گردت سنگھ گلی ء تہا زند
گوازیگ ء انت بلے آوتی کرتگیں کارانی سبب ء آئی ء باتن ء ضمیر آئی ء راہنچو مجبور کناں کہ آوتی سرا دیم پہ مذہب ء
نیک راہ ء دنت، آئی ء ہنچو سما بیت کہ نیک راہ آئی ء بدن ء دراہیں بدی ء سل کاریاں ہلا س کنت۔

کارست ء راوتی کروس بزاں بانگو ء گوں ہنچو مہر انت کہ آوتی حیالانی دنیا ء تہا ہے کروس ء بزاں بانگو ء را
نپولین بونا پاپ ء نام ء دنت، ء آئی ء واہگ ہمیش انت کہ آعلاقہ ء دراکیں بانگو ء کروساں چہ باج بہارت، بلے آئی ء
ہے بانگو ء گوں مہر ہنچو ودیت کہ آہے بانگو ء گوں وتی دیم ء سیاہ کنت، کارست حسن مراد مام دل ء جیڑیت کہ
گردت سنگھ گلی ء تہا کہ آہرچی کنگ ء انت کس آئی ء بابت ء سئی ء سر پد نہ انت، بوت کنت کہ آئی ء ہے تہی نادر اہی ء
باتنی جنجال انت کہ آدمام وتار اچہ مردماں چیر دنیگ ء جہد ء کنت، بلے گدار ء دوہمی کارست ”عصمت“ انت کہ آئی ء

بیا ہے گدارے بہتیں رداں پہ درور چاراں۔

”قہر کپنگ، ترادل وار بدنت، لوگے است، گسے است، نپادءُ میرے است، آرامے است کہ

مردءُ جن یکجاہ بوسپاں ءُ وتارا مہر بکناں، ----- بلتئی اشاپ کاری، بچار تہ مکملیں صبر

ءُ بدار۔۔۔۔۔ نوں صاحب ءُ آہگ ءُ، و ہدانت ءُ تومنی سرا سوارے، قہر کپنگ‘ (23)

ہے ندرگ اسلم ءُ باز جیگ پرمانیت ءُ آئی ءُ دل ءُ تہا یک وانگے پاکیت کہ آگوں مزن عمریں زاکارے

ءُ سور بکنت۔

آسر:

برز ءُ گپ ءُ تران ءُ چہ پدراننت کہ لیزانکی حساب ءُ فحش ءُ زوک دو جتا جتا میں جیڑھ انت ءُ یکے چہ دوہمی ءُ

سک باز پرک ءُ تپاوت دارانت، اگاں مالیزانکی حساب ءُ زوک ءُ رادیم ءُ آرگ ءُ میلاں گڈا مئے لیزانک ءُ تہا شایگانہ

ننیت انت، ءُ فی باند انت کہ مالیزانک ءُ گوں سنجیدگی ءُ بھیراں کہ زوک ءُ فحاشی چہ یک دوہمی ءُ سک باز پرک ءُ

تپاوت دارانت۔

اے رداگاں مابلوچی لیزانک ءُ ءُ حاصل گدار ءُ گپ ءُ بکناں گڈا مارا بس منیر احمد بادینی ءُ نام گندگ ءُ کیت انت کہ

آئی ءُ زوکی بن گپ ءُ جیڑھانی سرا الکا پی ءُ نبشہ کر تگ، ءُ منیر احمد بادینی ءُ وانگ ءُ چہ مردم سر پد بیت کہ آ زوک ءُ زوکی

جیڑھان ءُ شری ءُ سر پداننت ءُ گوں جوانی ءُ دیم ءُ آورت کنت۔

☆☆

شوندات:

- 1- ولسٹر ڈکشنری، لندن، ورلڈ پبلسٹنگ کمپنی، تاکدیم، 1305
- 2- پدا ہمیش
- 3- آکسفورڈ ڈکشنری، لندن، آکسفورڈ پرنٹنگ پریس، ولیم، 2، 1986، تاکدیم، 958
- 4- لیک، ڈاکٹر ٹونی، ریشن شپ، لندن، میک نیل جوزپ لمیٹڈ، 1981، تاکدیم، 230
- 5- آکسفورڈ لرنرز ڈکشنری، فورٹھ ایڈیشن، لندن، آکسفورڈ پرنٹنگ پریس، 2014، تاکدیم، 402
- 6- فیروز اللغات اردو ڈکشنری، لاہور، فیروز سنز، 2014، تاکدیم، 257
- 7- جلاپوری، علی عباس، جنسی مطالعے، لاہور، تخلیقات، 2013، تاکدیم، 257
- 8- فیروز اللغات اردو ڈکشنری، لاہور، فیروز سنز، 2014، تاکدیم، 498
- 9- آکسفورڈ لرنرز ڈکشنری، فورٹھ ایڈیشن، لندن، آکسفورڈ پرنٹنگ پریس، 2014، تاکدیم، 341
- 10- جلاپوری، علی عباس، جنسی مطالعے، جہلم، خرد افروز، 1991، تاکدیم، 193
- 11- خان، فضل الرحمان، آدھ کا یا امرود، لاہور، مکتبہ لائبریری، 1988، تاکدیم، 10
- 12- گندہ مندے گول منیر احمد بادی، جنوری، 12، 2015۔
- 13- بادی، منیر احمد، مرک و جاوراں مہر، کوئٹہ، نیو کالج پبلی کیشن، 2011، تاکدیم، 17
- 14- ہمیش۔ تاکدیم۔ 36
- 15- پدا ہمیش۔ تاکدیم۔ 57
- 16- پدا ہمیش۔ تاکدیم۔ 53
- 17- بادی، منیر احمد، جی ہما دور، جی ہما باری، کوئٹہ، نیو کالج پبلی کیشن، 2011، تاکدیم، 95
- 18- بادی، منیر احمد، شپ و جیم، کوئٹہ، فیصل بکس، 2012، تاکدیم، 03
- 19- ہمیش۔ تاکدیم۔ 126
- 20- بادی، منیر احمد، من مراں یا کتو بھر، کوئٹہ، نیو کالج پبلی کیشن، 2011، تاکدیم، 66
- 21- ہمیش، تاکدیم، 71

زبان ء بتل ء ارزشت ء بلوچی زبان

شرف شاد

لیکچرار بلوچی (Visiting) یونیورسٹی آف کراچی

Abstract:

In linguistics proverbs are considered as the spirit of any folk literature. It not only contains a message of wisdom and experience, but it also exhibits the history, culture and psychology of any nation. Smilaly Balochi proverbs manifest the psychology, history, and culture of Baloch nation. In this essay analyze the Balochi proverb and its importance in Baloch society.

گیدی لبرانگ تری شعر ء دروشم ء بہ بیت اگاں کسہ ء بتل ء، یک زبانی ء مدام مزین ارزشت ء بستاری ء واہند بیت۔ گیدی لبرانگ ء وسیلہ ء زانگ بوت کنت کہ یک ڈبانے چہ حد ء کونہن ء قدیم ء چہ حد ء پراہ ء شاہگان انت۔ گیدی شعرانی تہا یک راجی ء تب ء ہیل ء تبر انشت پوگ بوت کنت ء گیدی کسہانی تہا ہا راج ء راجد پتر، دود ء ریدگ پد ر ء ظاہر بنت۔ ہے وڑا بتل گیدی لبرانگ ء تو انائیں بہرے زانگ بیت پر چا کہ گیشتریں بتل شعر، کسہ ء سرگوستانی جگ ء شیرگ انت۔ گیدی لبرانگ ء بہرے بوہگ ء سبب ء بتل ہم یک راجے ء راجد پتر، دود ء ریدگ ء تب زانشت ء شونداری ء کن انت۔

زبان دنیاء دستیں زبانوں موجود آنت۔ The Concise Oxford Dictionary

of Litrary Terms ء بتل ء بابت ء نبشتہ انت۔

Proverbs, a short popular saying of unknown

authorship, expressing some general truth or superstition."(1)

”بتل ء لبرچہ مثل ء در کپنگ۔ وھد ء زانگ ء پٹی ء زیدانی (جغرافیہ) ء اثر ء سبب ء مثل ء لبر

ء وئی دروشم بدل کُفگ ء بتل جوڑ بوتگ۔ بزائ کہ ’م‘ ’ب‘ ء ’ث‘ ’ت‘ ء بدل بوتگ۔ بازیں دمگاں ’بتل‘،
متل، ہم گشگ بیت۔‘ (2)

بتل ہما کسان، زیبا ء شیرکنیں بزائ گوں جوڑ بوتگیں گوشتن ء گوش آنت کہ آہانی تہا سو جے، زانگے،
حکمے ء تجربگے بیان کنگ بہ بیت۔ بتل گونڈ گال آنت دراجیں سر حالانی، بزائ دراجیں سر حالان گونڈیں بزائی تہا
معنادار کنگ ء گوشگ ء نام بتل آنت، چو بگوش کہ بتل ء بندری معامثال دیگ آنت۔ ہمک بتل ء راجد پتری
پژدرے ہست کہ آئی ء تہا ہماراج ء سرگوست ء دستیں تجربگ ء جاور درانگا کنگ بوتگ آنت۔ انجیں
راجد پتری وئیل ء واقعہ کہ چہ آہاں ہماراج آؤ کیں وھد ء زانت ء سرپدی در برت کنت۔

”بتل یک راجی ء تہذیبی ردوم ء کچ ء کئیل ء راجی زندگواز ینگ ء اصول ء رہند زانگ بنت۔
چوش کہ بتلانی ٹہینوک ء رواج دیوک یک حاصلیں مردے نہ بیت بلکن ء تیوگیں چاگرد ء
گوشگیں اولس ایشانی ساچگ ء رواج دیگ ء ذمہ وار آنت۔ ایش دراجیں زمانگی ء سینہ بہ سینہ شہ
یک نسلی ء ماں دومی نسل ء سر بوتگ آنت۔ اے وڑ ایشانی روٹگ ء ہنڈال یک راجی ء چاگردی
زند ء ہما گلز مین ء تہاسک ء پوسٹ آنت۔ بتل یک زبانی ء گوشکانی زند ء تہا مزینیں ارزشے
دار آنت۔ بتل آوانی تعلیم ء وانشے مزینیں وسیلے بوتگ آنت۔“ (3)

بلوچی گیدی بزائک ء بتلانی مزینیں مڈی یے ہست۔ دُنیا ء ہرچ زُبان ء گیدی بزائک زبانی دروشم
ء دیما اتگ ء نوکیں دور ء سر بوتگ۔ زانشتی پڑاں دیروئی کتگیں راجاں وتی علمی مڈی نبشہ کنگ ء پھریزاتگ
آنت۔ بلوچی بزائک ء گیدی مڈیانی پھریزگ ء کارا کیڈمک رہندی ء کنگ نہ بوتگ، ہے سبب ء بازیں
گیدی سوت ء کسہانی وڑا بازیں بتل گار ء بیگواہ بوتگ آنت۔ بلوچی بزائک ء بتلانی درگیجگ ء پھریزگ ء یک
کسائی ء بوتگ آچندے کتابانی تہا تڑ آرگ بوتگ آنت۔ آہانی لڑچوائے وڑا آنت۔

1979	بلوچی اکیڈمی کوئٹہ	غوث بخش صابر	(1) بتل وگا لوار
2005	بلوچی اکیڈمی کوئٹہ	گلزار خان مری	(2) گوشتن
2008	سید ہاشمی ریفنس کتا، سجاء، کراچی	رمضان بامری	(3) گنجیں گوہر
2010	رشیدخان وفا بزائکی گل، تمپ،		(4) بتل، گوشتن، گھٹ ء پژد انک
2010	بلوچستان اکیڈمی تربت	قدیر لقمان	(5) بتل، رہیدگ ء بڑہ

(6) بتل گنج غلام فاروق سید ہاشمی ریفرنس کتا بجاہ، کراچی 2011

(7) بتل، گشتن، گالیند شے رگام بلوچی اکیڈمی کوئٹہ 2012

اے کتابانی تہا بلوچی زبان ء کو اس ء زانکاراں نئے تہنا مزینیں کسا سے ء بتل چنگ ء نژ آرتگ انت ، بلکیں بتل ء راجد پتر ء چاگرد ء تہا آہانی ارزشت ء بستار ء بابت ء وتی خیال ء لیکہ ہم درشان کنگ انت ۔
شے رگام وتی کتاب ”بتل، گشتن ء گالیند“ ء پیش لہز ء نبشتہ کنت :

”بتل، گشتن ء گالیند“ بلوچ ء راجی تب، دود ء ریدگ ء تارنخ ء ترانگاں گنج انت ۔ پیدشا لہز ء گالوار، زبان ء آئی ء گشوک، آئی ء تارنخ ء آئی ء سرزمین ء جڑاگیں راستی انت کہ قوم ء تارنخی ء دود ء ریدگی بستار ء برجہ دار انت ۔“ (4)
میرگل خان نصیر بلوچی بتلانی بابت ء گوشت :

”بلوچوں نے اپنی بے بضاعتی اور پسماندگی کے باوجود معاشرے کا کوئی ایسا پہلو نہیں چھوڑا اور نہ ہی کوئی ایسی تشنگی رہ گئی جس پر انہوں نے ضرب المثل موزوں نہیں کیا ہو“ (5)
شے رگام دیمتر نبشتہ کنت :

”بتل ایو کا کوہنیں کسہ ء داستان یا حالتانی آسر ء شون نہ دینت بلکیں آ بلوچانی ہما تب ء ہیل ء شون ء دینت کہ پہ آئی ء ء پھ تیوگیں راج ء حاطر ء چے شر ء چے گندگ انت، پیدشکہ گشتن ء گالوار قوم یا لکے ء قومی ء ذاتی زند ء درستیں تک ء پھنا تاں نشان دینت ۔ اے اصل ء راجی میرا لے کہ راج ء درستیں مردم چریشاں پنت ء سوج زور انت ۔“ (6)
بلوچی زبان ء دگہ کوہن ء کتہ کاریں نبشتہ کارے غلام فاروق وتی نبشتا نک ”بلوچی بتل ء لہتے تک ء پھنات“ ء تہا نبشتہ کنت :

”بتل یک قوم ء راجے ء تارنخ، زندر پھند، دود ء ریدگ، رسم ء رواج، تب ء نفسیات ء قدر ء پستانی شوندار انت، ہمے وڑاگاں بلوچی زبان ء بتلانی سراچمشا نک دینگ بہ بیت، اے خبر پدر بیت کہ اے بلوچ قوم ء تارنخ ء سرگوست، بلوچ راج ء دود ء ریدگ، رسم ء رواج ء بلوچ مہلوک ء تب ء نفسیات ء قدرانی مسترین شوندار انت ۔“ (7)
غلام فاروق بتل ء ارزشت ء بستار ء بابت ء نبشتہ کنت :

”منی نوز ء اگاں زبانی ء تہا بتل مہ بیت تہ آئی ء مثال چو ہما جسد ء انت کہ آئی ء تہا

ارواہ مہ بیت۔ چوہما پٹنگ ء انت کہ آئی ء سرادوچ مہ بیت۔ چوہما کلات ء انت کہ آئی ء سرء
 سرکپگ مہ بیت۔ چوہما تہارس شپ ء انت کہ اودامہ مہ بیت۔ چوہما بنشتانک ء انت کہ آئی ء
 تہامانامہ بیت۔ بتل ء زبان چہنگ ء ہورء ہمگرنج بوٹنگ انت تاگڈ ء ہمے وڑ بنت۔“ (8)

ہمے وڑ انا مداریں نبشتہ کارڈاکٹر رمضان بامری وتی فارسی ء بلوچی بتلانی جم دا تگیں کتاب ”گنج گوہر“ ء

تہا نبشتہ کنت:

”بتل دُنیا ء گلیں زبانانی تہا ہست۔ اے بنی آدم ء گہترین تجربت، سرگوست،
 مارگ ء احساسانی جگ ء شیرگ انت۔ بتل ء مانا ء مکسد بے کچ ء کساس انت۔“ (9)

عبدالغفار ندیم بلوچی زبان ء بنداتی نبشتہ کاراں شمار بیت۔ آوتی بنشتانک ”مئے بتل۔۔۔ چے،
 چون، پرچا“ ء بنگ ء نبشتہ کنت:

”بتل، یا کہ متل گیدی ء لبرانک ء براہداریں ء سکیں کوہنیں بہرے وزبان ء قدیمی
 سگتے۔۔۔! ایشی ء روم شہ ہما وخت ء بنا بیت کہ زبان ء جندوت جوڑ بوت و مخلوق ء راپہ وتی
 ہموچی زند وند ء کار بندگ بنگ کنت۔ مدان مدان ء زبان ء اے بہرگوں قرن ء دورانی
 گوزگ ء دیماروان بیت وراجی لوٹ ء احتیاجانی پیم ء ایشی تہا وڑ وڑیں کمی کیشی بنت۔۔۔!“

“(10)

بلوچی زبان ء زانکاراں ابیداگاں نما میاں اُستمانی لبرانک ء نیمرگ چہشتانک بدیں گڈا بتل ء بابت ء
 آہانی ہم خیال ء لیکہ ہمے وڑ انت۔ ڈاکٹر ہنری ایچ ہارٹ (Dr. Henry H.Hart) ء Seven
 Hundred Chinese Proverb ء تہا نبشتہ کنتگ:

" With the aid of proverb we can , within the limitations,
 reconstruct the manners , characteristics and outlook on the
 world of the social group wich use them- "(11

آرژش پادری ریورنڈ جیمز لانگ (Rev.Janes Long) ء گشگ انت:

Proverbs photograph the varying sights of social usages , the
 experiences of an age is crystallized in the pithy aphorisms .
 with a light is shed by them on cusmtoms with shift and

اردوء زائیکا رسلیم ملک بتلانی بابت ء و تی نبشتا نک ء نبشته کنت :

”مثلاً سے قومی خیالات، عادات اور رسوم مذہبی، صبر و استقلال، سختی و حکومت، نرمی و محبت، رنج و راحت، رشک و حسد، عصمت و ترکِ عفت، سستی و پُستی، شوخی و مدہوشی، شرارت و رفاقت، تجربہ و عبرت، عقل کی تربیت و کیفیت، عدالت و صداقت، سادہ لوحوں کے لئے ہوشیاری، جوانوں کا امتیاز، دانشمندیوں اور ذی عقل کو مصلحتیں حاصل کرنی اور عوام کی ایمانداری اور بے ایمانی کا حل منکشف ہوتا ہے۔ گویا یہ کہاوتیں ملک کی ایک بڑی تاریخ ہیں۔“ (13)

یک نیگے بلوچ چاگردانت کہ آئی ء تہا بتل ء مزینں ارزشت ء بستارے ہست ء ہمک روچی گپ ء رپانی تہا اے بتلانی راہ ء رواجی کارمرز بوہگ ہے گپ ء شوندار انت کہ بلوچی زبان ء بلوچ راج ء تب ابید چہ بتلاں Define ء سرجم بوت نہ کنت۔ دگہ یک نیگے بلوچ کو اس ء زائیکا رانت کہ آہانی بتل ء بابت ء نبشتگیں گوشتن برز ء نبشته کنگ بوتگ انت کہ آہاں نئے تہنا بتل دو ء ر بیدگ ء بڑہ گشتگ بلکیں بتل ء راجد پتری ء تب زانشتی ارزشت ء بستارہم گیش ء گیوار کتگ۔

گلزار خان مری ء کتاب گوشتن ء پیش گال ء گل خان نصیر گوشت:

”ذرا غور سے ان کہاوتوں اور ضرب الامثال کو لیجئے۔ ان سے بلوچ کی فصاحت و

بلاغت کا آپ کو بخوبی اندازہ ہوگا۔ ان میں ندرت و معانی کا ایک گنجینہ ملے گا جو ایک بلوچ دانشور کے لئے نہ صرف خاتمہ ناپذیر ہے بلکہ قابل قدر اور قابل فخر بھی ہے۔“ (14)

بلوچی لہزائیک ء چشمیں نبشتا نک ہم گندگ بیت کہ آہانی تہا بتل ایر جننگ بوتگ ء اے بابت ء ہے زوتماں ورنائیں نبشته کار شعیب شاداب ء و تی نبشتا نک ”بتل ء میرو ء بتل ء پولکار گی ء نگدی وانشت“ ء نبشته گنگ:

”بتل ہمک روچی گپ ء ترانانی تہا یہ مثال پیش کنگ ء بیان کنگ بنت، اے گیشتر

ناواندگیں ء کم واندگیں ہما قدامت پسندیں مردم کہ ایوک ء گول و تی چاگرد ء آئی ء زانش حصار یگ بیت گول بتلاں مثال دنت یا و تی چاگرد ء مردماں گول و تی زبان ء بتلاں دروردنت۔ ماں نوکیں دور ء علمی عہدے ء واندگیں ء دیروئی دوستیں طبقہ و تی گپ ء مٹائیگ ء خاطر ء بازیں میاں اُستمانی فلاسفر اں فلسفیانہ گشتناں ماں و تی گپ ء ترانانی تہا یہ حوالہ ء پیش کن انت،

دانکہ چاگردی دیمروئی خاطر ء نوکیں علمی سنج دیماروانت - ہمیںچو کہ مردم ء علم دیماروان کنت،
 ہمچو آبتلانی کارمرزی ء ویل کنان کنت ء پوتی گپتارانی مستدکنگ ء علمی گالبد ء گالرد ء گوشتن
 دوست داریت، ہمیشکہ بتلانی کارمرزی تہنہ پتہ کم علم یا بے علمیں مردمانی تہاپشت کپیت۔‘ (15)
 شعیب شاداب ء اے گپ راست نہ انت کہ ’’ہمیںچو کہ مردم ء علم دیماروان کنت، ہمچو آبتلانی
 کارمرزی ء ویل کنان کنت ء پوتی گپتارانی مستدکنگ ء علمی گالبد ء گالرد ء گوشتن دوست داریت، ہمیشکہ
 بتلانی کارمرزی تہنہ پتہ کم علم یا بے علمیں مردمانی تہاپشت کپیت۔‘ پرچا کہ یک زبانے مدام چودرچکے ء وڑابیت -
 آئی ء گیدی لبرانک آئی ء اُنڈال ء روتگ بنت ء آئی ء سرچوڑ ء سرشاہ آئی ء نوکیں لبرانک۔۔۔ ہمچو اُنڈال ء
 روتگ مہر ء محکم بنت، ہمچو شاہ ء سرشاہ سبز ء آبادگندگ ء کایت - بوت کنت من گوں اے کسانیں مثال ء وتی
 گپ ء گیشتر پد رکت بہ کنان کہ زند ء بے عملی ء پد رکنگ ء مئے کر ء مدام بتلے گشگ بیت:

واب ء رادفایے بوتیں
 کرگشک چوقلات ء رستیں

عطا شاد ء زند ء جہد ء گوشت کنگ ء فلسفہ وتی دستونکے ء تہار اناگاز کنگ:

’زند پہ جیزگ ء مرگ پہ مودگ ء آسان نہ بیت
 حشکیں ننگ ء زالی زارہاں گزران نہ بیت‘ (16)

لبرانک ء تہاقرناتی کوہنیں بتل ء عطا شاد ء نوک ء جدیدیں شعرگوں یکیں شان ء شرف ء چارگ بنت -
 وحد ہمچو دیماروت بتلانی ارزش ء بستار کم نہ بیت - ایسی ء سرا بازیں دلیل پیش کنگ بوت کنت - بتل
 چاگردی زند ء تہا ہور ء ہوار بنت ء ایشانی روتگ لس مہلوک ء دلانی تہاکل بنت - بتلانی تہانچیں زانگ ء حکمت
 پیش کنگ بیت کہ ابدمانیں راستی ء گوں ہمگر نچ بنت - بتلانی تہا یک زور ء وا کے بیت کہ آ زبان ء ہنگی رنگ ء
 پہریزات کن انت، پرچا کہ بتلانی تہا زبان بدل نہ بیت، وتی اصل ء ذگریں دروشم ء موجود بیت - زبان ء
 لبرانی کوہن ء نوکی، وتی ء در آمدیں لبر، گرانمری جوڑشت، زبان ء پٹ ء پوکلا راں مدام کمک کن انت ء زبان ء
 پہریزگ ء بتل گل میہہ ء بستار ء دار انت -

CHRIS BALDICK ،CONCISE OXFORD DICTIONARY OF _1

LITRARY TERMS ،NEWYARK ،OXFORD UNIVERSITY

P.208 ،PRESS ،1990

2- رمضان بامری ، بلوچ، گنجیں گوہر، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتابچہ، ملیر، 2008، تا کدیم 20

3- محمد یوسف، نبشتانک ، بلوچی بتل ماں گل خان نصیر ء شاعری ء ، ہوار ہنکین 7 ، کوئٹہ، جامعہ بلوچستان، 2015، تا کدیم 39

4- شے رگام، بتل گوشتن ء گلابند، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 2012، تا کدیم نہ دارد

5- مری، گلزارخان، گشتن، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 2005 تا کدیم 5

6- شے رگام، بتل گوشتن ء گلابند، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 2012، تا کدیم نہ دارد

7- غلام فاروق، بتل گنج، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتابچہ، ملیر، جنوری 2011، تا کدیم 15،

8- ہمیش،

9- بلوچ، بامری رمضان، گنجیں گوہر، سید ہاشمی ریفرنس کتابچہ، ملیر، 2008، تا کدیم 20

10- ندیم، عبدالغفار، گرم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، 2010، تا کدیم 2

11- یونس اگاسکر، ڈاکٹر، فکروفن اور فکشن، کوکن اردو رائٹرز گلڈ، کینیا ومبئی، نومبر 1988، تا کدیم 117

12- ہمیش

13- ملک، محمد سلیم، نبشتانک، ضرب المثل، ہوار بازیافت، لاہور، پنجاب یونیورسٹی اور ٹھیل کالج، 2004، تا کدیم

197

14- مری، گلزارخان، گشتن، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 2005 تا کدیم 5

15- شاداب شعیب، نبشتانک، بتل ء میر و بتل ء پوکار کی نگدی و انشت، (اولی بہر) ماہتاک ”

سچکان، اپریل 2013 تا کدیم، 12،

16- شاد، عطا، روچگر، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 1996 تا کدیم 35